

Analyzing the role of defense industries in advancing Iran's resistance economy in comparison to selected countries in the world

Farideh khodadadi¹

2

Vol. 2
Autumn 2025
P.P: 118-166

Research Paper

Received:
10 September 2024
Accepted:
2 March 2025

Abstract

Iran's defense industry is one of the productive and leading sectors in the field of science and technology, which is engaged in the design and production of defense and non-defense products and technologies. Iran's defense industry has shown tremendous ability in carrying out its mission, which is to support the armed forces; But due to the existence of limitations in economic activities, they are facing bottlenecks in doing this type of activity which has hindered their agility. In this article, with a descriptive-analytical method based on documentary and library information, in order to reform the structure of the defense industries of Iran's economy, theoretical and practical concepts related to the activity of the defense economy are examined first, and then the experiences of the different countries under study is placed. The results of the theoretical and experimental literature review and the review of experiences related to different countries in this field show that many armies of the world perform a wide range of activities, however, attention should be paid to a few points. It is necessary. First, the reason for the similarity of the economic measures of the world's armies is that the armies learn from each other's successful models. Second, the quality of doing these things is different in every country. The third point is that even at different times, these activities are performed in different ways and have different effects. The fourth point is that the importance and effects of these various economic activities are not the same. Activities such as helping to promote innovation are very important in today's world where there is fierce competition among countries in this field.

Keywords: Economic activities, Defense industries, Military forces.

JEL Classification: Q43, C22, E31

¹ Faculty Member, Department of Economics, Faculty of Economics and Political Sciences, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran (corresponding author). F_khodadadi@sbu.ac.ir

تحلیل نقش صنایع دفاعی در پیشبرد اقتصاد مقاومتی ایران در مقایسه با کشورهای منتخب جهان

فریده خدادادی

چکیده

صنایع دفاعی ایران، یکی از بخش‌های مولد و پیشرو در عرصه علم و فناوری است که به طراحی و تولید محصولات و فناوری‌های دفاعی و غیردفاعی اشتغال دارد. صنایع دفاعی ایران در انجام مأموریت خود که پشتیبانی از نیروهای مسلح است، توانایی شگرفی را نشان داده است؛ اما با توجه به وجود محدودیت در فعالیت‌های اقتصادی و غیر اقتصادی، در انجام این نوع از فعالیت با تنگناهایی مواجه هستند که مانع چابکی آن‌ها شده است. در این مقاله با روش توصیفی - تحلیلی بر مبنای اطلاعات اسنادی و کتابخانه‌ای، در راستای اصلاح ساختار صنایع دفاعی اقتصاد ایران در ابتدا مفاهیم تئوریک و کاربردی مرتبط با فعالیت اقتصاد دفاع بررسی می‌شود و سپس در ادامه، تجربیات کشورهای مختلف مورد بررسی قرار می‌گیرد. نتایج حاصل از بررسی ادبیات تئوریک، تجربی و بررسی تجربیات مرتبط با کشورهای مختلف در این زمینه نشان می‌دهد که، برخلاف تفکر غالب عدم مداخله نظامیان در امور اقتصادی کشورها، بررسی فعالیت‌های غیرنظامی (اقتصادی و غیراقتصادی) در ارتش ۱۰ کشور نشان می‌دهد که ارتش عمده کشورها به ویژه کشورهای توسعه یافته فعالیت‌های گوناگون اقتصادی را انجام می‌دهند. با این حال توجه به چند نکته ضروری است. شباهت زیاد اقدامات اقتصادی و غیر اقتصادی ارتش‌های دنیا این است که ارتش‌ها از الگوهای موفق یکدیگر سر مشق می‌گیرند. از طرفی کیفیت انجام این امور در هر کشوری متفاوت است و حتی در مقاطع زمانی متفاوت نیز این فعالیت‌ها به شیوه متفاوتی انجام می‌شود و دارای اثرات متفاوتی نیز است. همچنین اهمیت و اثرات این فعالیت‌های گوناگون اقتصادی یکسان نیست فعالیت‌هایی مانند کمک به ارتقای نوآوری در دنیای کنونی که رقابت شدیدی میان کشورها در این زمینه وجود دارد بسیار با اهمیت هستند.

کلیدواژه‌ها: فعالیت‌های اقتصادی، فعالیت‌های غیر اقتصادی، صنایع دفاعی، نیروهای نظامی

DOR:.....

مقدمه و بیان مسئله

مقدمه و بیان مسئله

نقش نیروهای مسلح و توان اقتصادی آن‌ها در راهبری اقتصاد بسیار درخور تأمل است. این نهادها همانند سایر نهادهای دولتی از ظرفیت‌هایی نظیر مدیریت چابک و ویژه، گردش مالی قابل ملاحظه اراضی و املاک تحت تملک و عرصه‌های اقتصادی فعالیت برخوردار هستند که می‌توانند از این توان، در راستای فعالیت‌های اقتصادی و کمک به اقتصاد ملی استفاده کنند در کنار این ظرفیت‌ها به دلیل وجود شبکه‌ی اعتمادی که در میان کارکنان و یگان خدمتی نیروهای مسلح وجود دارد، می‌توان از این امکان برای جذب سرمایه مورد نیاز جهت انجام فعالیت‌های متنوع همچنین پیشبرد اهداف اقتصادی استفاده کرد. این تصور که نیروهای نظامی موجب کانالیزه شدن فضای اقتصاد کشور می‌شوند نباید به غفلت نیروهای مسلح نسبت به توانایی‌ها و استعداد‌های مبرز در جهت بهبود معیشت کارکنان خود و گسترش طرح‌های ویژه منجر شده و مشارکت آن‌ها را در این زمینه مسدود کند. اقتصاد مقاومتی، اقتصادی است که بتواند از تمامی ظرفیت‌های موجود در جهت تحقق اهداف توسعه کشور استفاده کند که توان غیر نظامی (علاوه بر توان تجهیزات نظامی) یکی از این ظرفیت‌ها است که باید مورد توجه قرار گیرد (والش، ۲۰۱۱). «ما در بخش خصوصی و فعالیت‌های اقتصادی مردم دخالت نخواهیم کرد و در حقیقت نیروهای مسلح در اجرای پروژه‌هایی که برای آن پیمانکار پیدا نشود و برای انجام آن نیاز به فناوری‌های باقی مانده از جنگ باشد وارد خواهند شد. بسیاری از پل‌ها، سدها، بزرگراه‌ها و تأسیسات نتیجه‌ی تجربه، امکانات و تخصص باقی مانده از دوران هشت سال دفاع مقدس است. از سوی دیگر اگر نیروی مسلح این فعالیت‌های اقتصادی را انجام ندهند، خارجی‌ها باید انجام بدهند، بنابراین نهادهایی مانند قرارگاه‌های قرب ارتش و سازندگی خاتم الانبیا (ص) دست به انجام پروژه‌ها می‌زنند البته توان مهندسی فنی و اقتصادی‌مان برای ارتقای آمادگی رزمی نیروهای مسلح است و مازاد توانمان را به پشتیبانی از دولت و مسائل امدادی مصرف خواهیم کرد. انجام این قبیل کارها توسط نیروهای مسلح به

تصمیم‌های دولت، وزرای مربوطه و سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور بستگی دارد.» (خوپرو و همکاران، ۱۳۹۸).

از طرفی ارتقاء توان اقتصادی حوزه دفاعی کشور در قالب به روز نگاه داشتن دانش فنی، دستیابی به دستاوردهای اقتصادی نوظهور، تربیت نیروی انسانی ماهر و نظایر آن، تأثیر مستقیم در افزایش مؤلفه نظامی امنیت ملی و تأثیری غیر مستقیم بر مؤلفه اقتصادی امنیت ملی کشور برجای خواهد گذاشت. این در حالی است که فعالیت‌های اقتصادی نیروهای مسلح و به طور کلی حوزه دفاعی کشور به زعم پاره‌ای از صاحب نظران اقتصادی در شکل مانعی برای شکوفایی اقتصادی و رقیبی جدی برای بخش خصوصی و در جهت عدم بهره مندی کامل از ظرفیت‌های بخش غیر دولتی مورد مذاقه قرار می‌گیرد تاجایی که ورود حوزه دفاعی کشور به فعالیت‌های بازرگانی و بعضاً اقتصادی در بخش‌های متنوع با مخالفت‌هایی نیز روبرو است به طوری که در شکل اخیر، این حضور نه تنها در راستای پیشرفت اقتصادی کشور تعبیر نمی‌شود، بلکه در کسوت عامل کاهنده و یا تقابل قابل ملاحظه‌ای برای این مهم تفسیر می‌گردد. از این رو اهمیت پرداختن به این تحقیق مبنی بر واکاوی نحوه‌ی حضور مستقیم و غیر مستقیم حوزه دفاعی به عنوان یک کنشگر تأثیر گذار در پهنه‌ی اقتصادی کشور، همچنین ضرورت شکل بهره مندی از ظرفیت‌های بی بدیل و قابل ملاحظه‌ی این بخش منتج به هم افزایی مؤثر در راستای پیشرفت ایران اسلامی در کنار بخش‌های اقتصادی دیگر، کاملاً هویدا است؛ تاجایی که در شرایط منحصر بفرد اقتصادی و مالی و به تعبیر رهبر فرزانه‌ی انقلاب «جنگ تمام عیار اقتصادی»، مضاعف نیز می‌شود و این نوشتار بر آن است تا پاسخی علمی و به دور از هرگونه جانبداری، برای آن بیابد.

بر همین اساس هدف اصلی این پژوهش بررسی تطبیقی فعالیت‌های اقتصادی و غیر اقتصادی نیروهای مسلح در جهان و ایران است. برای این منظور در مقاله حاضر تلاش شده است تا در راستای اصلاح ساختار صنایع دفاع اقتصاد ایران در ابتدا مفاهیم تئوریک و کاربردی مرتبط با فعالیت اقتصاد دفاع مورد بررسی قرار گیرد و سپس در ادامه، تجربیات کشورهای مختلف مورد بررسی قرار گرفته است و در نهایت پیشنهادات لازم برای پیاده سازی این فعالیت‌ها در ایران پرداخته شده است.

مبانی نظری

از علم اقتصاد دفاع تا کنون تعاریف مختلفی ارائه شده است سندلر و هارتلی (۲۰۰۷) در تعریف آن بیان می‌دارند «علم اقتصاد دفاع در یک تعریف عام عبارت از استفاده از ابزارهای اقتصاد برای مطالعه دفاع و موضوعات مرتبط با دفاع شامل سیاست‌ها و صنایع دفاعی، تعارض، مسابقه تسلیحاتی، خلع سلاح، تبدیل، حفظ صلح شورش، جنگ‌های تمدنی و تروریسم است (سندلر و هارتلی، ۲۰۰۷). سندلر و هارتلی یادآور می‌شوند که اقتصاددانان در هنگام استفاده از ابزارهای اقتصادی باید به جنبه‌های نهادی که تو صیف کننده بخش دفاع هست نیز توجه نمایند. دانشنامه بریتانیکا در این باره می‌نویسد: «علم اقتصاد دفاع شاخه‌ای از مدیریت اقتصاد ملی است که به اثرات اقتصادی هزینه‌های نظامی، مدیریت اقتصادها در زمان جنگ و مدیریت بودجه نظامی در زمان صلح می‌پردازد» (مک گریو، ۱۹۹۵).

تاریخچه

در آثار آدام اسمیت نیز می‌توان مباحثی در خصوص دفاع و هزینه نیروهای نظامی یافت علاوه بر اسمیت اندیشمندان دیگر کلاسیک نیز به مباحث دفاع و هزینه‌های نظامی توجه داشتند که از جمله آن‌ها می‌توان به ریکاردو اشاره کرد ریکاردو به اثرات مختلف جنگ از اختصاص مالیات‌ها به فعالیت‌های نظامی تا بر هم خوردن ساختار تجارت بین الملل و مبادلات در اثر جنگ توجه داشت (کوین، ۲۰۲۰). با این حال توجه پیشگامان علم اقتصاد به مباحثی مانند دفاع و تعارض منافع در عرصه بین‌المللی با حرکت اقتصاد به سمت ریاضی شدن به تدریج به فراموشی سپرده شد. اقتصاددانان نئوکلاسیک تلاش خود را صرف تبیین بازار آزاد نمودند و این در حالی بود که در قرن ۱۹ تنش‌های فراوانی در عرصه بین‌المللی در زمینه‌های مختلف از جنگ تأمین مواد اولیه و وضعیت مستعمرات در جریان بود. البته حتی در آن زمان و قرن بعد نیز رویکردهای بدیل از جمله مارکسیسم، نهادگرایی و در اقتصاد به این مسائل توجه می‌نمودند و جای خالی رویکرد نئوکلاسیکی را پر کردند (کلامب، ۲۰۱۱). در خصوص توجه رویکردهای بدیل به مباحث نظامی و جنگ می‌توان به آثار اندیشمندانی مانند و بلن (۱۹۰۴، ۱۹۱۵)،

پیگو (۱۹۱۶، ۱۹۲۱، ۱۹۴۲)، کینز (۱۹۲۰، ۱۹۲۲) و رایبترز (۱۹۳۹، ۱۹۴۷) اشاره کرد (کوبین، ۲۰۲۰). توجه این اندیشمندان به جنگ و مسائل نظامی به واسطه سایه‌ای بود که جنگ بر تمام شئون زندگی در آن دوران افکنده بود. با این حال تحلیل رویکردهای بدیل در خصوص جنگ با تحلیل اقتصاد نئوکلاسیک تفاوت داشت. در واقع چندین دهه زمان لازم بود تا اندیشمندان نئوکلاسیک با تکیه بر نظریه‌های اقتصاد خرد به تحلیل مباحث اقتصاد دفاع از جمله جنگ و صلح پرداختند نگاهی گذرا به تبیین‌های اندیشمندان رویکردهای بدیل به خوبی تفاوت تحلیل آن‌ها با اندیشمندان نئوکلاسیک را آشکار می‌سازد (کلمب، ۲۰۱۱).

در میان اندیشمندان آن دوران تبیین کینز از جنگ و نقش وی در جنگ جهانی اول بسیار قابل تأمل است. کینز ریاست هیئت نمایندگی خزانه داری بریتانیا در کنفرانس صلح پاریس در جنگ جهانی اول را بر عهده داشت وی منتقد دریافت خسارت سنگین از آلمان بود و هنگامی که پیشنهادی وی با مخالفت مقامات انگلستان مواجه شد از سمت خود استعفا داد. وی از استعفاء نظرات خود در خصوص جنگ و مخالفت با دریافت خسارت سنگین از آلمان را در کتاب «نتایج اقتصادی صلح» در سال ۱۹۱۹ منتشر نمود کینز در این کتاب بر این مسئله تأکید نمود أخذ خسارت سنگین از آلمان که در معاهده صلح ورسای بر آلمان تحمیل شد باعث بحران اقتصادی در آلمان می‌شود و تسهیلگر به قدرت رسیدن رهبران نظامی در این کشور خواهد شد (کلمب، ۲۰۱۱). کینز معتقد بود چنین وضعیتی در نهایت منجر به شروع جنگ دیگری خواهد شد امری که در نهایت نیز اتفاق افتاد (برائر، ۲۰۱۷).

نظریه‌های اقتصادی

در طول تاریخ اندیشه اقتصادی نظریه‌های گوناگونی برای تبیین علل جنگ بین کشورها توسط اقتصاددانان ارائه شده است. در ادامه به بررسی اجمالی این نظریه‌ها می‌پردازیم.

دیدگاه مریکانتیلیست‌ها

بحث پیرامون علل جنگ از دیدگاه اقتصادی به قرن ۱۶ و ۱۷ میلادی باز می‌گردد این دوران مقارن با تسلط مکتب سوداگری مریکانتیلیست) بر مباحث اقتصادی است که در خلال سال‌های ۱۵۰۰ الی ۱۷۵۰

در اوج قدرت قرار داشت اندیشمندان این مکتب هر چند در مورد مسائل گوناگون اجماع نظر کاملی نداشتند اما در کل معتقد به لزوم پیگیری سیاست‌های ملی‌گرایانه توسط دولت‌ها بودند و بر لزوم حفظ تراز بازرگانی مثبت تأکید می‌کردند جمع آوری ثروت ملی به صورت طلا و نقره برای تأمین مالی گسترش مستعمرات از جمله دیگر سیاست‌های مورد تشویق مرکانتیلیست‌ها بود (تفضلی، ۱۳۸۷). بر اساس این دیدگاه دخالت دولت در اقتصاد و جنگ برای ایجاد مستعمرات جدید و به تبع آن بازارهای جدید به منظور تقویت اقتصاد تشویق می‌شد (دان و کلمب، ۲۰۰۸). اندرتون (۲۰۰۳) به این نکته اشاره می‌کند که مرکانتیلیست‌ها اعتقاد داشتند در تجارت بین‌الملل یک کشور برنده و کشور دیگر بازنده می‌شود بنابراین بر انحصار در زمینه منابع طبیعی تأکید و معتقد بودند بازار خارجی موجب برتری نسبت به رقبا می‌شود بنابراین به دست آوردن مستعمرات و کنترل تجارت امری مطلوب بود که در صورت نیاز برای آن و کسب آن‌ها از زور و جنگ نیز باید استفاده کرد. این دیدگاه بنیان سیاست بسیاری از کشورهای اروپایی در دوران مرکانتیلیست‌ها بود (اندرتون، ۲۰۰۳). دیدگاه مرکانتیلیست‌ها در دوران معاصر نیز با برخی جرح و تعدیل‌ها و تحت عنوان نئو مرکانتیلیست مطرح شده است. در این دیدگاه نیز همچنان کشورها و دولت‌ها علاقه مند به دست آوردن برتری اقتصادی و نظامی در نظر گرفته می‌شوند به جای آنکه دنبال ایدنال‌ها یا اخلاق باشند. با این حال در این دیدگاه جنگ با حضور یک قدرت هژمونیک قابل جلوگیری است در واقع گرچه تضاد منافع باعث می‌شود جنگ اجتناب ناپذیر باشد و وجود یک قدرت هژمونیک می‌تواند مانع بروز جنگ شود (دان و کلمب، ۲۰۰۳).

دیدگاه کلاسیک‌های اولیه

اما در اواخر قرن ۱۸ و با انتشار کتاب ثروت ملل آدام اسمیت در سال ۱۷۷۶ به تدریج دیدگاه دیگری در برابر دیدگاه مرکانتیلیست‌ها که رو به افول بود گسترش یافت که به دیدگاه لیبرال معروف گشت بر اساس این دیدگاه سرمایه‌داری مبتنی بر اصول بازار و تقسیم کار جهانی بهترین شیوه افزایش ثروت کشورها محسوب می‌شد جهانی شدن عامل گسترش رقابت در سطح بین‌المللی و در درون کشورها در نظر گرفته می‌شد که اثر مهمی بر گسترش صلح داشت جنگ نیز به عنوان گزینه‌های با هزینه بسیار زیاد

در نظر گرفته می‌شد که با گسترش اقتصاد آزاد باید به کنار گذاشته می‌شد زیرا با گسترش اقتصاد آزاد تمام کشورها می‌توانستند از مزیت رشد ثروت برخوردار شوند (دان و کلمب، ۲۰۰۸). در کل این اندیشمندان که آدام اسمیت و جان باتیس سی نیز از جمله آن‌ها بودند نگاه خوشبینانه‌ای داشتند و معتقد بودند تجارت آزاد امکان دستیابی به صلح جهانی را افزایش می‌دهد (کلمب، ۲۰۰۴). در واقع آن‌ها دیدگاه حمایت‌گرایانه ملی مریکانتیلیست‌ها را عامل وقوع جنگ قلمداد می‌کردند و معتقد بودند با در پیش گرفتن تجارت آزاد امکان جنگ کاهش می‌یابد (اندرتون، ۲۰۰۳). با این حال برخلاف پیش‌بینی لیبرال‌های اولیه گسترش اقتصاد لیبرال منجر به کاهش تنش‌ها و کاهش هزینه‌های نظامی نشده است (دان و کلمب، ۲۰۰۸).

رویکرد مارکسیستی

اندرتون (۲۰۰۳) به این نکته اشاره می‌نماید که برخی از اندیشمندان از جمله سیلبرنر (۱۹۴۶) و دیویس (۱۹۹۱) معتقد هستند مارکس و انگلس نظریه منسجمی درباره جنگ ارائه نکرده‌اند (اندرتون، ۲۰۰۳). دانی و کلمب (۲۰۰۸) نیز با وی هم عقیده هستند که مارکس بحث منسجمی درباره علل جنگ ارائه نمود و انگلس به برخی نکات در این زمینه اشاره کرد است (دانی و کلمب، ۲۰۰۸) با این حال برخی از اندیشمندان مارکسیست نظراتی درباره علل جنگ مبتنی بر رویکرد مارکسیستی ارائه کرده‌اند که از جمله آن‌ها نظریه مصرف‌ناکافی و نظریه تأمین مالی انحصاری است که در ادامه به بررسی آن‌ها می‌پردازیم.

یکی از نظریه‌های که مباحث فراوانی را نیز دامن زده است نظریه مصرف‌ناکافی است این نظریه قدمتی طولانی دارد و حداقل در آثار مالتوس ریکاردو و برخی دیگر از اندیشمندان برای توضیح عدم تعادل میان عرضه و تقاضا مورد استفاده قرار گرفته است (مالاکی، ۱۹۹۹). در مورد دیدگاه مارکس درباره این نظریه و همچنین اتکاء روزا لوزامبرگ به این نظریه برای توضیح امپریالیسم و به تبع آن جنگ بحث‌های فراوانی مطرح شده است. بر اساس خوانش مارکسیستی از این نظریه برای تبیین علل جنگ، نظام سرمایه‌داری به منظور کسب سود بیشتر کالاهای اضافی تولید می‌کند. همچنین در این نظام سرمایه‌گذاری بیشتری به

منظور افزایش بهره‌وری و به تبع آن سود صورت می‌گیرد و این امر نیز منجر به افزایش تولید می‌شود اما در شرایطی که مصرف پایین و در نتیجه ناکافی است کالاهای تولیدی فروخته نمی‌شوند و نمی‌توان به سود دست یافت سرمایه‌داری مجبور است جهت پیدا کردن خریدار برای این محصولات اضافی به سراغ خریداران خارجی برود. البته بازارهای خارجی نیز محدود هستند و بهترین راه برای فروش این محصولات اضافی ایجاد مستعمرات است. بنابراین جنگ نتیجه ذاتی تلاش برای دست یافتن به بازارهای جدید است (اندرتون، ۲۰۰۳).

رویکرد نئوکلاسیکی

انتشار سه کتاب در اواخر قرن ۱۹ را می‌توان سر آغاز پیدایش مکتب نئوکلاسیک دانست. در ست در سال ۱۸۷۱ که منگر کتاب خود با عنوان «اصول اقتصاد سیاسی» را در اتریش منتشر نمود و ویلیام استنلی جونز نیز کتاب «نظریه اقتصاد سیاسی» خود را در انگلستان منتشر نمود و کوشید مانند منگر با استفاده از مفهوم مطلوبیت نهایی در اصول اقتصاد کلاسیک تجدید نظر به عمل آورد. سه سال بعد نیز لئون والراس اقدامی مشابه این دو نفر را در فرانسه انجام داد. لذا در مجموع این سه نفر را بنیانگذار مکتب نئوکلاسیک می‌دانند (تفضلی، ۱۳۸۷). در ادامه متن بدون آنکه قصد تقسیم بندی اندیشمندان نئوکلاسیکی به کینزی، پولیون و غیره را داشته باشیم کلیه اندیشمندان این مکتب را نئوکلاسیکی می‌نماییم و به بررسی آرای آن‌ها در خصوص علل بروز جنگ می‌پردازیم. از جمله آثار اولیه اقتصاددانان درباره جنگ می‌توان به کتاب جنگ و صلح نوشته شده توسط نویسنده فرانسوی جی پرودهان در سال ۱۸۶۱ اشاره کرد با این حال این کتاب‌ها بیشتر به اثرات جنگ و سیاست‌های اقتصادی دوران جنگ و یا پس از آن می‌پرداختند و بحثی در مورد علل جنگ مطرح نمی‌کردند (کلمب، ۲۰۰۴). کلمب اشاره می‌نماید که در اندیشه اقتصاددانان می‌توان اشاراتی به اثر سیاست‌های اقتصادی بر جنگ و صلح یافت در حالی فیزوکرات‌ها و پس از آن‌ها اقتصاددانان مارکسیست به مسئله جنگ و امنیت توجه می‌نمودند از اواخر قرن نوزدهم اندیشمندان نئوکلاسیک همین توجه اندک به این مسائل را نیز رها نمودند. در واقع مسائل امنیت جهانی و جنگ خارج از حوزه مباحث اقتصادی قرار گرفت و تا مدت‌ها اندیشمندان نئوکلاسیک

به این مسائل بی‌توجه بودند تا آنکه در این مباحث از اواخر دهه ۱۹۵۰ بار دیگر مورد توجه قرار گرفت. در این دوران بود که اقتصاد دفاع به عنوان یک زمینه مطالعاتی مستقل شکل گرفت و با شروع جنگ سرد به تدریج استفاده از روش‌های اقتصادی و اقتصاد سنجی برای تحلیل امنیت ملی و بین‌المللی مسابقه تسلیحاتی و توجه به اقتصاد به عنوان عامل کاهش تعارضات افزایش یافت (کلمب، ۲۰۰۴).

روند هزینه‌های دفاعی و ترکیب هزینه‌های نظامی در برخی از کشورهای جهان کشورها هزینه‌های زیادی برای دفاع از سرزمین و ایجاد نظم در داخل کشور صرف می‌نمایند اما اطلاعات در این زمینه بسیار پراکنده است و برخی از کشورها هیچگونه اطلاعاتی را منتشر نمی‌نمایند که این مسئله محدودیت‌های فراوانی را برای بررسی و مقایسه هزینه‌های نظامی کشورها و اثرات آن ایجاد می‌کند. با توجه به مباحث فوق در این فصل با توجه به محدودیت‌های فراوانی که در خصوص اطلاعات هزینه‌های نظامی و انتظامی در جهان وجود دارد تلاش می‌شود تصویری از میزان این هزینه‌ها و روند جهانی آن ارائه شود بر این اساس اطلاعاتی در خصوص میزان بودجه نظامی و انتظامی روند هزینه‌های دفاعی و ترکیب هزینه‌های نظامی در برخی از کشورهای جهان ارائه می‌شود.

سهم هزینه‌های نظامی و انتظامی در بودجه کشورها آمار دقیقی در مورد سهم هزینه‌های نظامی و انتظامی در بودجه همه کشورهای جهان وجود ندارد. با این حال در خلال سال‌های اخیر سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه برخی اطلاعات در این زمینه را منتشر کرده است که به شرح زیر است.

جدول شماره (۱) ساختار هزینه برخی از کشورها در سال ۲۰۲۱ (درصد از هزینه دولت)

نوع هزینه نام کشور	خدمات عمومی	دفاعی	نظم عمومی	امور اقتصادی	حفاظت محیط زیست	مسکن	سلامت	فرهنگ و مذهب	آموزش	حفاظت اجتماعی
سازمان همکاری‌های	۲۲/۶	۹/۲	۳/۱	۸/۸	۰/۵	۱/۴	۱۷/۴	۰/۹	۷/۵	۲۸/۶

										اقتصادی و توسعه
۳۱/۷	۲/۳	۰/۱	۲۹/۶	۱/۴	۰	۵/۱	۱/۴	۱۴/۳	۱۴/۲	آمریکا
۳۴	۱۱/۳	۱/۱	۲۰	۱/۴	۰/۹	۷/۲	۴/۲	۵	۱۲/۴	انگلیستان
۲۱/۱	۱۱/۹	۱/۸	۱۵/۳	۰/۵	۰/۲	۱۲/۶	۵/۵	۴/۲	۲۶/۸	ایتالیا
۴۵/۵	۳/۴	۰/۹	۱/۶	۰/۷	۱/۵	۹/۴	۱/۴	۸/۹	۲۶/۸	آلمان
۲۱/۹	۱۶/۷	۱/۷	۱/۶	۱/۱	۰/۶	۱۷/۶	۵/۷	۷/۷	۲۵/۵	فرانسه
۲۵/۸	۶/۳	۱/۸	۴/۵	۰/۸	۰/۵	۹/۹	۳/۸	۱/۴	۳۲/۶	سوئد
۳۱/۳	۵/۵	۰/۷	۰/۴	۰	۱/۲	۲۲/۳	۱/۸	۷	۲۹/۸	سوئیس
۲۱/۵	۱۸/۳	۲/۹	۱۵/۸	۰	۰/۲	۷/۳	۴/۷	۱۵/۵	۱۳/۸	رژیم اشغالگر قدس
۱۳/۲	۲۰/۶	۲/۲	۳/۱	۱/۳	۲	۱۶/۱	۵/۶	۱۳/۲	۲۲/۴	کره جنوبی
۲۹/۷	۱۵/۶	۱/۲	۵/۶	۰/۵	۰/۷	۱۳/۱	۸/۸	۷/۳	۱۷/۴	لهستان
۱۰/۸	۱۴/۳	۷/۸	۱۲/۶	۱/۸	۰/۸	۱۹/۹	۶/۵	۲/۸	۲۲/۷	مجارستان

منبع: (OECD, 2021)

همان طور که در جدول فوق نمایان است میزان بودجه صرف شده برای امور دفاعی و نظم در کشورهای مختلف متفاوت است. در زمینه امور دفاعی رژیم اشغالگر قدس با اختصاص بیش از ۱۵٫۵ درصد از بودجه پیشگام است پس از آن نیز آمریکا قرار دارد و جایگاه سوم به کره جنوبی اختصاص دارد که مسئله حائز اهمیتی است.

نسبت هزینه های نظامی به تولید ناخالص ملی در ده کشور منتخب خاورمیانه (۱۹۹۰-۲۰۲۱)

جدول شماره (۲) نسبت هزینه های نظامی به تولید ناخالص ملی

سال کشور	۱۹۹۰	۱۹۹۵	۲۰۰۰	۲۰۰۵	۲۰۱۰	۲۰۱۵	۲۰۲۱
بحرین	۵/۳	۵/۲	۴	۳/۲	۳/۳	۴/۶	۳/۷
فلسطین اشغالی	۱۲/۴	۷/۹	۶/۳	۶/۳	۵/۹	۵/۵	۵/۳

۴/۷	3/4	۵/۹	۴/۸	۶/۳	۴/۵	۷/۸	اردن
۰/۵	۱/۷	۱/۸	۲/۷	۲/۶	۳/۱	۳/۵	مصر
۵/۶	۵	۵/۹	3/4	۷/۲	۱۳/۶	۴۸/۵	کویت
۴/۲	۴/۵	1/4	۴/۵	۵/۴	۶/۷	۷/۶	لبنان
۸/۸	۱۰/۹	۶/۳	۸/۸	۸/۱	۱۱	۱۲/۴	عمان
۸	۱۳/۳	۸/۶	۷/۷	۱۰/۵	۹/۳	۱۴	عربستان
-	-	1/4	۵	۵/۵	۶/۹	۶/۹	سوریه
۲/۷	۱/۸	۲/۳	۲/۴	۳/۷	۳/۹	۳/۵	ترکیه

منبع: (International Institute for Strategies, 2022:7)

همان طور که مشاهده می‌شود از مجموع ده کشور فوق هشت کشور بیش از چهار درصد تولید ناخالص ملی خود را به هزینه‌های نظامی اختصاص می‌دهند که نسبت بسیار بالایی در جهان است. در واقع اگر در این کشورها تولید ناخالص ملی را ملاک قرار دهیم بیش از بسیاری از کشورهایی که بیشترین هزینه نظامی را در دنیا انجام داده‌اند (یعنی آمریکا، چین، روسیه، فرانسه و انگلستان) هزینه نظامی انجام می‌دهند.

ترکیب هزینه‌های نظامی در جهان

جدول شماره (۳) ترکیب مخارج نظامی آمریکا در خلال سال‌های ۲۰۰۵-۲۰۲۱

۲۰۲۱	۲۰۲۰	۲۰۱۹	۲۰۱۸	۲۰۱۷	۲۰۱۱	۲۰۰۵	بودجه وزارت دفاع
۵۶۷/۷	۵۷۷/۹	۶۰۷/۸	۶۵۰/۸	۶۷۸/۱	۴۷۴/۱	۲۹۰/۲	
ترکیب مخارج وزارت دفاع							
۱۴۹/۲	۱۴۸/۹	۱۵۰/۸	۱۵۳/۳	۱۶۱/۶	۱۲۷/۵	۷۴	هزینه پرسنل
۲۳۴/۲	۲۴۴/۵	۲۵۹/۷	۲۸۳/۳	۲۹۱	۱۸۸/۱	۱۱۲	عملیات و نگهداری
۱۰۶/۲	۱۰۷/۵	۱۱۴/۹	۱۲۴/۷	۱۲۸	۸۲/۳	۵۵	تدارکات نظامی
۶۶/۳	۶۴/۹	۶۶/۹	۷۰/۴	۷۴/۹	۶۵/۷	۴۰/۴	تحقیق، توسعه، آزمایش و بررسی

۱۱/۸	۱۲/۱	۱۵/۵	۲۱/۲	۲۲/۵	۱۰/۵	۸/۸	سایر هزینه- های وزارت دفاع
هزینه های سایر وزارتخانه ها							
۲۱/۲	۱۷/۴	۱۷/۶	۱۹/۲	۲۰/۴	۱۸	۱۲/۹	انرژی اتمی- دفاعی
۸/۶	۸/۱	۸	۷/۷	۷/۱	۳/۲	۱/۶	سایر هزینه- های دفاعی
۵۹۷/۵	۶۰۳/۵	۶۳۳/۴	۶۷۷/۹	۷۰۵/۶	۴۹۵/۳	۳۰۴/۷	کل هزینه ملی دفاعی (وزارت دفاع و سایر وزارتخانه ها)
۳/۳	۳/۵	۳/۸	۴/۲	۴/۶	۳/۸	۲/۹	درصد از تولید ناخالص ملی
۱۵/۹	۱۷/۲	۱۸/۳	۱۹/۲	۱۹/۶	۲۰	۱۶/۴	درصد از بودجه دولت

منبع: (International Institute for Strategies, 2022))

همان طور که در جدول فوق نمایان است میان بودجه وزارت دفاع و کل بودجه دفاعی تفاوتی در حدود ۳ الی ۵ درصد وجود دارد که این میزان توسط سایر وزارتخانه ها هزینه می شود. به عنوان مثال همچنین هزینه تسلیحات اتمی توسط وزارت انرژی پرداخت می شود. از سوی دیگر بخش دیگری از هزینه های نظامی آمریکا در قالب کمک های نظامی به متحدانش است که در جدول فوق نشان داده نشده است و مبلغ آن در سال ۲۰۲۰ برابر با ۶,۴ میلیارد دلار بوده است و توسط وزارت امور خارجه هزینه می شود.

گستره فعالیت های اقتصادی نیروهای مسلح در دنیا

در دنیای واقعی نیروهای مسلح طیف گسترده ای از فعالیت های اقتصادی و غیر اقتصادی را به انجام می رساند که در ادامه به معرفی طیف این فعالیت ها می پردازیم.

فعالیت های امدادی

یکی از متداول‌ترین فعالیت‌های غیر اقتصادی ارتش‌های جهان شرکت در عملیات‌های امدادی در کشورها است که ارتش‌های جهان در عملیات امدادی مانند سیل و زلزله مشارکت نموده و حتی در عملیات‌های فرامرزی امدادی نیز شرکت می‌نمایند. این امر منحصر به ارتش خاصی نیست و تمام ارتش‌های جهان از ارتش پاکستان و چین تا ارتش آمریکا در این گونه عملیات‌ها مشارکت می‌نمایند این فعالیت ارتش‌ها در جهان مورد توافق تمامی اندیشمندان و همچنین افراد و گروه‌های سیاسی است و مخالفتی با آن وجود ندارد حتی مخالفین حضور ارتش در فعالیت‌های اقتصادی با این جنبه از حضور نیروهای مسلح در عرصه عمومی موافق هستند.

فعالیت‌های عمرانی در زمان صلح

یکی از فعالیت‌های عمده اقتصادی ارتش‌های جهان، مشارکت در فعالیت‌های عمرانی اقتصادی است که بعضاً مورد انتقاد مخالفان فعالیت نهادهای عمومی در اقتصاد به ویژه روشنفکران و سیاستمداران کشورهای توسعه یافته نظیر آمریکا قرار می‌گیرد. با این حال شواهد تاریخی نشان می‌دهد ارتش‌های این کشورها حضور بسیار پررنگی در این گونه فعالیت‌ها دارند. به عنوان مثال "گروه مهندسين ارتش ایالات متحده" که یکی از قدیمی‌ترین واحدهای ارتش آمریکا و بزرگترین واحد مهندسی متعلق به بخش عمومی در جهان است، طبق اطلاعات سال ۲۰۱۶، حدود ۳۷ هزار نفر پرسنل داشته و از بودجه ۴/۷ میلیارد دلاری برخوردار است و در ۹۰ کشور مختلف جهان همچون یونان، کویت و افغانستان، فعالیت نظامی و خدماتی نظیر ساخت و نگهداری سد، جاده، کتابخانه، راه‌های آبی و بنادر و... انجام داده است (گروه مهندسين ارتش ایالات متحده، ۲۰۱۶).

ارائه خدمات (مهندسی بیمه، بانک و بازرگانی)

یکی دیگر از اقداماتی که در ارتش‌های دنیا متداول است ارائه خدمات مهندسی و تجاری با استفاده از امکانات، تجهیزات نظامی، پادگان‌ها و پرسنل نظامی است. این خدمات طیف بسیار گسترده‌ای را شامل می‌شود و شامل ارائه خدمات مهندسی در زمینه‌های مختلف از سدسازی و مخابرات، کرایه پایگاه‌های موشکی برای پرتاب سفینه‌های تجاری، استفاده از هواپیماهای نظامی برای انتقال کالاهای

غیر نظامی، ایجاد مؤسساتی برای ارائه خدمات بانکی و بیمه ای - عموماً مشتریان اصلی آن ها پرسنل شاغل و بازنشسته نیروهای مسلح و سایرین می باشند - و حتی کرایه اسب می باشد. نمونه این فعالیت ها را می توان در گروه های مهندسی ارتش ایالات متحده که علاوه بر مشارکت در طرح های عمرانی فوق، به ارائه خدمات مهندسی به بخش خصوصی نیز می پردازند (گروه های مهندسی ارتش ایالات متحده، ۲۰۱۵). و همچنین ارتش روسیه و ترکیه مشاهده نمود (آکا، ۲۰۱۶). در پاکستان نیز ارائه خدمات رادیویی و خدمات بازرگانی از جمله فعالیت هایی است که مؤسسات وابسته به ارتش پاکستان در آن فعال هستند (ذوالفیکار، ۲۰۰۰).

ارتقای نوآوری (سرریز فناوری های نظامی به سایر بخش ها)

در دنیای کنونی نوآوری، موتور اصلی رشد و توسعه اقتصادی است که با توجه به ضرورت اهتمام نیروهای مسلح به تحقیق و توسعه و دستیابی به فناوری های نوین، امکان سرریز فناوری های جدید بخش نظامی به سایر بخش ها وجود دارد. در بسیاری از کشورهای توسعه یافته که در زمینه تولیدات نظامی فعال هستند بخش مهمی از بودجه پژوهشی کشور در زمینه تحقیق و توسعه در امور نظامی هزینه می شود. در واقع بخش عمده های از سرمایه گذاری دولت ها در زمینه تحقیق و توسعه امور نظامی انجام می شود که این میزان در آمریکا به حدود ۶۰ درصد از کل هزینه های پژوهشی و در کشورهای عضو سازمان همکاری های اقتصادی بیش از ۳۰ درصد کل هزینه های پژوهشی دولتی می رسد (پیکا و هاوش، ۲۰۰۶).

استفاده از نیروی کار و امکانات نظامی برای تولیدات غیر نظامی (تبدیل)

یکی از فعالیت های اقتصادی مهم بخش نظامی جهان، استفاده از نیروی کار و امکاناتی است که به طور معمول به تولید نظامی اشتغال داشته اند و از این ظرفیت برای تولید محصولات غیر نظامی استفاده می کنند (دری و دیگران ۱۳۷۹). از اواخر دهه ۱۹۸۰، تبدیل علاوه بر تولید کالاهای غیر نظامی به جای کالاهای نظامی، به معنای استفاده مردمی از زمین هایی که قبلاً نظامی بوده (پایگاه های نظامی و امکانات درون آن)، بسیج مجدد و متشکل کردن مجدد سربازان سابق برای فعالیت اقتصادی و همچنین استفاده غیر

نظامی از ظرفیت‌های تحقیقاتی و نیروهای کارآمد که قبلاً در بخش نظامی فعال بوده‌اند نیز تعبیر شده است (برزوسکا، ۲۰۰۷).

تدارکات نظامی به مثابه ابزار ارتقای نوآوری و فناوری

منظور از تدارکات دفاعی، فرایندهایی است که مقامات دفاعی به تدارک کالاها، تجهیزات، خدمات یا نیروی کاری برای انجام وظایف و تحقق اهداف نظامی به آن نیاز دارند نظیر: تهیه نوشت افزار و ابزارهای مخابراتی برای پرسنل، تهیه غذا برای سربازان، تهیه زیردریایی، جت جنگی، زره پوش، مهمات، موشک و دیگر لوازم دفاعی برای حفاظت از امنیت ملی، تهیه خدمات برای تعمیر و نگهداری مواد دفاعی (آژانس کمیسیون اروپا، ۲۰۱۱).

جبران تجارت نظامی

اصطلاح «جبران تجارت نظامی» به تعهدی اشاره دارد که دولت یا شرکت صادرکننده سلاح به کشور واردکننده می‌دهد تا در زمینه تولید مشترک یا هر خدمات دیگری در کشور واردکننده با آن کشور همکاری کند بدین ترتیب بخشی از هزینه واردات در اقتصاد کشور واردکننده هزینه می‌شود و به رشد اقتصادی آن کشور کمک می‌کند (بروئر و دان، ۲۰۱۱). جبران به دو صورت مستقیم و غیرمستقیم انجام می‌شود. در نوع مستقیم عموماً شامل تولید مشترک، قراردادهای زیر مجموعه قرارداد اصلی، آموزش، تولید، تولید تحت لیسانس، انتقال فناوری یا تأمین مالی است. در نوع غیرمستقیم موارد فوق غیر مرتبط به کالاها و خدمات خریداری یا صادر شده است و می‌تواند شامل کالاهای و خدمات نظامی یا غیر نظامی باشد (آنگار، ۲۰۱۳؛ تریاس، ۲۰۱۴).

صادرات اسلحه

یکی از فعالیت‌های مهم اقتصادی نیروهای مسلح جهان، صادرات تسلیحات نظامی جهت درآمدزایی، افزایش منابع ارزی و توسعه صنایع نظامی است. با توجه به تمایل کشورها به دستیابی به سلاح‌هایی مبتنی بر آخرین فناوری‌های روز، تحقیق و توسعه در زمینه دفاعی دارای اثرات مثبتی بر میزان صادرات اسلحه و بالتبع توسعه بخش نظامی کشورها است. مؤسسه بین‌المللی تحقیقات صلح استکلهم میزان صادرات

اسلحه در سال ۲۰۱۴ را ۷۶ میلیارد دلار اعلام می‌کند که سهم آمریکا از میزان صادرات سلاح ۳۱ درصد، سهم روسیه ۲۷ درصد، سهم چین ۵،۵ درصد، سهم آلمان و فرانسه ۵،۲ درصد و سهم انگلیس ۴،۴ درصد می‌باشد (مؤسسه بین‌المللی تحقیقات صلح استکلهم، ۲۰۱۵). بیشترین صادرات تسلیحات نیز مربوط به شرکت‌های لاکهید مارتین با ۴۴،۹ میلیارد دلار، بوئینگ با ۲۷، رایتون با ۲۴، بی‌ای‌سی سیستم با ۲۳، نورث راپ‌گرومن با ۲۲،۴، جنرال داینامیک با ۱۹،۵، ایرباس با ۱۱،۳، دالس با ۹، لئونارد با ۸،۹ میلیارد دلار است (مؤسسه بین‌المللی تحقیقات صلح استکلهم، ۲۰۱۹).

ایجاد صندوق‌های بازنشستگی

از دیگر اقداماتی که در بسیاری از ارتش‌های دنیا رواج دارد ایجاد صندوق‌های بازنشستگی و انجام فعالیت اقتصادی برای پرداخت حقوق بازنشستگی به کارکنان است. نمونه‌هایی از این صندوق‌ها را می‌توان در ترکیه و پاکستان یافت. البته در برخی دیگر از کشورها از جمله آمریکا و چین حقوق بازنشستگی به طور مستقیم از طریق بودجه سالانه دولت پرداخت می‌شود به عنوان مثال در بودجه سال ۲۰۱۵ آمریکا در حدود ۵۶ میلیارد دلار برای پرداخت حقوق بازنشستگی ۲،۳ میلیون نفر از بازنشستگان ارتش در نظر گرفته شده است (کامارک، ۲۰۱۶). این صندوق‌ها معمولاً به ایجاد مؤسسات اقتصادی و رفاهی برای سرمایه‌گذاری منابع بازنشستگان و تأمین معیشت و رفاه آن‌ها مبادرت می‌کنند. به عنوان مثال در پاکستان چهار مؤسسه اقتصادی بنیاد فوجی، صندوق رفاه ارتش، بنیاد شاهین و بنیاد بحریا به فالیته اقتصادی با استفاده از منابع صندوق‌های بازنشستگی می‌پردازند (صدیکا، ۲۰۰۳).

پیشینه پژوهش

مجموع مطالعاتی که در مورد اثرات و فرصت‌های اقتصادی ناشی از حضور نیروهای نظامی و انتظامی در عرصه‌های مختلف اقتصادی انجام شده است را می‌توان به دو گروه عمده مطالعات کمی و مطالعات کیفی تقسیم نمود که در ادامه به آن می‌پردازیم.

جدول شماره (۴) فهرست مطالعات کمی و کیفی در حوزه اقتصاد دفاع

مطالعات داخلی			
مرجع	عنوان	مدل، نمونه، دوره زمانی	نتایج
رضایی و همکاران (۱۴۰۲)	شناسایی الگوی شایستگی‌های مهارتی فرماندهان یگان‌های ویژه	اکتشافی و توصیفی تحلیلی	برای فرماندهی در یک یگان واکنش سریع انتظامی که مأموریت‌های متنوع و مهمی را انجام می‌دهد، ترکیبی از مهارت-های متنوع لازم است.
خوبرو (۱۴۰۱)	چابکسازی فعالیت‌های اقتصادی صنایع دفاعی	رویکرد کیفی و راهبرد نظریه داده بنیاد ساختاریافته	صنایع، جهت چابکسازی فعالیت‌های اقتصادی نیازمند افزایش سرعت، انعطاف‌پذیری، هوشمندی و آینده‌نگری به عنوان راهبردهای اصلی در فعالیت‌های اقتصادی هستند
فیروزجائی و دیندار (۱۴۰۰)	شناسایی عوامل مؤثر بر سرمایه-گذاری صندوق بازنشتی نیروهای مسلح در بازار مالی کشور	تحلیل محتوا	سرمایه‌گذاری صندوق بازنشتی نیروهای مسلح متأثر از ۳۰ عامل اصلی شناسایی شده که در پنج دسته کلی عوامل مرتب با ساختار صندوق، عوامل مرتب با مدیریت صندوق، عوامل کلان، قوانین و مقررات و نهایتاً عوامل مرتب با بازار مالی کشور دسته‌بندی می‌شوند.
علوی؛ اصفهانی و ممبینی (۱۳۹۹)	واکاوی نقش حوزه دفاعی در رشد و توسعه اقتصادی ج. ا. ۱.	کتابخانه‌ای و میدانی با استفاده از ابزارهای	با بررسی ۵ رویکرد به نقش موثر حضور حوزه دفاعی در فعالیت‌های اقتصادی رسیده‌اند.

پرسشنامه و مصاحبه			
عوامل، هزینه، تکنولوژی زیر ساخت های نرم افزاری و سخت افزاری، استانداردها، مشخصات بین المللی و امنیت بر هوشمندسازی زنجیره تأمین صنعت نظامی تأثیر گذار می باشند.	توصیفی - پیمایشی	هوشمندسازی زنجیره تأمین صنعت نظامی در راستای اقتصاد و دفاع دانش بنیان	حیدری و حضوری (۱۳۹۷)
مطالعات خارجی			
زمانی که منافع نهادی ارتش در معرض خطر است و زمانی که دولت مجبور است برای حفظ آن به ارتش تکیه کند، ارتش ها بیشتر درگیر اقتصاد می شوند.	حداقل مربعات معمولی	امنیت یا استثمار دولتی: نظریه دخالت نظامی در اقتصاد	ایزدی ^۱ (۲۰۲۳)
واکنش تولید ناخالص داخلی به کاهش حق بیمه ها ضریب مالی در حدود ۰/۴ ایجاد می کند که نسبتاً سریع محو می شود.	خود رگرسیون برداری ۱۹۷۰-۲۰۱۸	اثرات کلان اقتصادی حق بیمه ها و مزایای تامین اجتماعی	گچرت ^۲ و همکاران (۲۰۲۰)
پرتفوی های احاطه شده با قوانین پرریسک تر از دیگر پرتفوی ها بوده اند.	توصیفی - تحلیلی	مقررات صندوق های بازنشستگی: تناقضات در کنترل ریسک	کادونی و همکاران ^۳ (۲۰۱۷)

1 Izadi
2 Gechert & et. al
3 Cadoni & et. al

مخارج دفاعی منجر به رشد اقتصادی می‌شوند.	گرینجر	بررسی تاثیر مخارج دفاعی	یورگن ^۱ (۲۰۱۷)
میزان تأثیر مخارج نظامی بر رشد اقتصادی بسیار کم است.	رشد اقتصادی جنوب آسیا	هزینه های نظامی و رشد: نقش نهادها	رایان و برایان ^(۲۰۱۶)

روش‌شناسی پژوهش

روش مورد استفاده در این تحقیق تحلیل محتوا و استفاده از روش توصیفی-پیمایشی می‌باشد که برای شناسایی عوامل مؤثر بر فعالیت‌های اقتصادی و غیر اقتصادی نیروهای مسلح به بررسی اسناد مکتوب پرداخته شده و همچنین ادبیات پژوهش و مبانی نظری و نیز مؤلفه‌های مدنظر مؤسسات بین‌المللی در بخش‌های مختلف نیز مبادرت شده است. این تحقیق از منظر هدف، کاربردی است. به این دلیل که سعی در شناسایی فعالیت‌های اقتصادی و غیر اقتصادی صنایع دفاع کشورهای مختلف و به تبع آن ارائه راهکارهایی برای صنایع دفاع اقتصاد ایران دارد. از طرفی این تحقیق از منظر گردآوری اطلاعات تحقیقی، توصیفی-پیمایشی می‌باشد. به عبارت دیگر از منظر استخراج انواع فعالیت‌های اقتصادی سعی شده است با استفاده از مطالعات نظری، کتابخانه‌ای و بررسی فعالیت‌های اقتصادی صنایع دفاع کشورهای مختلف هدف مورد نظر محقق شود. از اینرو می‌توان این تحقیق را از نوع توصیفی دانست.

سؤالات پژوهش

- ۱- آیا نیروهای مسلح کشورهای دیگر فعالیت‌های اقتصادی و غیر اقتصادی انجام می‌دهند؟
 - ۲- حوزه فعالیت‌های نیروهای مسلح ایران باید در چه زمینه‌ای باشد؟
- یافته‌های پژوهش: فعالیت اقتصادی واحدهای نظامی و انتظامی در ده کشور منتخب در این بخش به بررسی دقیق فعالیت ۱۰ ارتش می‌پردازیم که عبارت از ارتش‌های آمریکا، چین، روسیه، انگلستان، فرانسه، آرژانتین، پاکستان، ترکیه، اندونزی و برمه است در مورد انتخاب این کشورها نیز

باید گفت ۵ کشور نخست کشورهای دارای حق و تو در سازمان ملل هستند این ارتش‌ها همواره در صدر ارتش‌های جهان از نظر میزان هزینه نظامی قرار داشته‌اند و فعالیت‌های گوناگون اقتصادی را نیز انجام می‌دهند بررسی کشورهای پاکستان و ترکیه به دلیل مجاورت منطقه‌ای با کشور ما انجام می‌شود کشورهای آرژانتین، اندونزی و برمه از جمله کشورهای بوده‌اند که ارتش در آن‌ها فعالیت اقتصادی بسیار زیادی داشته است.

جدول شماره (۵) فعالیت اقتصادی واحدهای نظامی و انتظامی ده کشور منتخب

فعالیت کشور	فعالیت امدادی	فعالیت‌های عمرانی در زمان صلح	ارائه خدمات (مهندسی بیمه و بانک بازرگانی)	ارتقای نوآوری	تب‌دیل	تدارکات نظامی به مثابه ارتقای نوآوری و فناوری	جذب ران تجارت نظامی	صادرات اسلحه	ایجاد صندوق‌های بازنشستگی
آمریکا	مانند جریان سیل و طوفان در شهر نیواورلئان	بزرگترین پیمانکار بخش عمومی در جهان است که طیف گسترده‌ای از فعالیت‌های عمرانی را انجام می‌دهد	در داخل آمریکا و ۹۰ کشور دنیا خدمات مهندسی ارائه می‌کند که توسعه در امور نظامی انجام می‌شود که ۶۰ درصد از کل هزینه‌های پژوهشی و بیمه و حمل و نقل بین‌المللی است.	بخش عمده‌ای از سرمایه‌گذاری دولت آمریکا در زمینه تحقیق و توسعه در امور نظامی انجام می‌شود که ۶۰ درصد از کل هزینه‌های پژوهشی و بیمه و حمل و نقل بین‌المللی است.	سابقه عملی تبدیل در آمریکا به پایان جنگ جهانی دوم و پس از آن جنگ کره و جنگ ویتنام باز می‌گردد که بعد از پایان این جنگ‌ها بخش عمده‌ای از توان تولیدی آمریکا صرف تولید محصولاتی نظامی و سایر کالاهای	آمریکا به عنوان صادرکننده اسلحه از این قراردادها به منظور گسترش تجارت خود بهره می‌برد	آمریکا یکا به عنوان صادرکننده اسلحه از این قراردادها به منظور گسترش تجارت خود بهره می‌برد	صادرات اسلحه	سازمان بازنشستگی ارتش آمریکا مبتنی بر یک صندوق دولتی است که علاوه بر حقوق بازنشستگی داشته است و این کشور در بازه زمانی چهار ساله ۲۰۱۴-۲۰۱۸ مالک ۳۴٪ کل صادرات اسلحه جهان

دهد و کمپته‌ای را مأمور بررسی الگوهای ی جدیدی و ارائه آن به دولت و کنگره کرده است. در حال حاضر سیستم بازنشس تگی ارتش جزئی از یک سیستم عمومی است بنابراین در این بخش ارتش آمریکا فعالیت اقتصادی مشخص ی را	بود. این عدد در بازه زمانی چهار ساله ۲۰۱۹- ۲۰۲۳ به عدد ۴۲٪ رسید. به عبارتی دیگر، آمریکا ۱۷٪ رشد صادرات نظامی داشته است. صادرات نظامی داشتن ارتش جزئی از یک سیستم عمومی است بنابراین در این بخش ارتش آمریکا فعالیت اقتصادی مشخص ی را			مورد نیاز جنگ شد بار دیگر تولیدات غیر نظامی در دستور کار قرار می‌گرفت برای نمونه در دوره ۱۹۹۱- ۱۹۹۰ برخی از کارخانه‌ها از جمله مک دانل داگلاس، جنرال الکترونیک و گرومن به شدت از کاهش هزینه‌های نظامی متأثر شدند بسیاری از واحدهای تولید نظامی به	هر سال ده‌ها میلیارد دلار صرف تحقیق و توسعه در امور نظامی نماید.				
--	--	--	--	---	---	--	--	--	--

انجام نمی‌دهد.				دلیل نیاز به اقدامات عملی در راستای کارآفرینی درصدد تولیدات محصول ات غیر نظامی برآمدند.					
ار	سال ۲۰۱۴	اطلاعات	چین	منظور از جمله کشورهای	ساختار صنایع و وزارتخانه‌های	ارتش چین در این زمینه نیز اقداماتی را انجام می‌دهد که از آن جمله ساخت و مدیریت هتل‌ها، بیمارستان‌ها، شرکت‌های	در این زمینه اقدامات گسترده‌ای را انجام می‌دهد.	چین	
تش چین فعالیت‌های اقتصادی گسترده‌ای دارد با این حال در زمینه بازنشستگی برخی از گزارش‌ها بر این نکته تأکید می‌کنند که نظامیان	ارتش چین سومین صادرکننده بزرگ اسلحه در جهان بوده است. در خصوص صادرات اسلحه چین نکته حائز اهمیت رشد شتابان آن است به گونه‌ای	دقیقی در مورد جبران تجارت نظامی چین وجود ندارد با این حال بدون شک چین در این زمینه فعال است به عنوان شاهدی بر این	از جمله کشورهای بی است که از خریدهای عمومی برای ارتقای نوآوری در کشور استفاده می‌کند و وزارت علم فناوری این کشور برنامه مشخصی را در این زمینه	تبدیل در کشور چین «استفاده کامل از ظرفیت مازاد تولید نظامی برای تولید غیر نظامی» بوده است و کشور چین در این زمینه بسیار موفق بوده	نظامی و وزارتخانه‌های چین که در امور نظامی فعال بوده است که ارتباط بسیار نزدیکی میان صنایع نظامی و غیر نظامی	بیمارستان‌ها، شرکت‌های مالی، شرکت‌های حمل و	در این زمینه اقدامات گسترده‌ای را انجام می‌دهد.	چین	

نقل و تجاری بوده است.	وجود داشته است و آنها از مزایای همکاری با یکدیگر بهره مند می شدند در اوایل رهبری دنگ شیائو پنگ تولید اسلحه بر عهده هشت وزارتخا نه بود.	است. در واقع پس از مرگ مائو سیاست نظامی و اقتصادی این کشور دچار تحول شد. تبدیل در چین شامل چندین عمل هماهنگ شامل تبدیل نیروی انسانی و تجهیزات نظامی است.	تدارک دیده است. در این میان بخش نظامی نیز اقداماتی را انجام می دهد به عنوان مثال در حالی که برندهای خارجی در بازار اتومبیل چین غالب هستند بخش نظامی اعلام کرده است که تنها اتومبیل دارای برند داخلی را خریداری می کند. در واقع چین از	مدعا می - توان به گزارش سال ۲۰۱۶ وزارت دفاع آمریکا به کنگره آمریکا اشاره کرد که به تلاش چین در زمینه جبران تجارت نظامی اشاره می کند هر چند از بیان جزئیات خودداری می کند.	که این کشور از رتبه ۷ در خلال سال ۲۰۰۹ الی ۲۰۰۵ به رتبه ۳ در سال ۲۰۱۴ رسیده است. این کشور در بازه زمانی چهار ساله ۲۰۱۴-۲۰۱۸ مالک ۹/۵٪ کل صادرات نظامی جهان بود. این عدد در بازه زمانی چهار ساله ۲۰۱۹-۲۰۲۳	هزینه بازنشستگی پرداخت نمی کنند و تمام هزینه ها بازنشستگی نیز در غالب بودجه دولتی پرداخت می شود.
-----------------------	--	--	---	---	---	--

عدد ۸/۵٪ رسید. به عبارتی دیگر، چین ۳/۵٪ کاهش در صادرات نظامی داشته است. عمده مشتریان چین کشورها ی در حال توسعه هستند و قیمت پایین سلاح- های چین باعث گسترش صادرات آن شده است هر چند کیفیت آن نیز پایین- تر از			تجربه آمریکا ایده گرفته است و لیستی از فناوری‌ها دارای اولویت را مشخص کرده است و از آنها حمایت می‌کند تا آن صنایع به بلوغ لازم برسند و سپس از لیست حمایتی خارج می‌شوند.						
---	--	--	--	--	--	--	--	--	--

	تولیدات درجه اول جهانی است								
رو	یکی از کشورها ی بزرگ صادرکنند مورد روسیه نیز هر چند ارتش فعالیت- های اقتصادی گونگون ی دارد اما حقوق بازنشس تگی در قالب بودجه پرداخت می شود.	رو سیه یکی از کشورهای بزرگ صادرکنند ه اسلحه در جهان است و در این زمینه اقدامات گسترده- ای را انجام می دهد. این کشور در بازه زمانی چهار ساله ۲۰۱۴- ۲۰۱۸ مالک ۲۱٪ کل صادرات نظامی جهان بود. این	تدار کات نظامی روسیه اثر مهمی بر نظام نوآوری این کشور دارد. در واقع در روسیه سهم تدارکات نظامی برای گسترش تحقیق و توسعه به طور مشخص از سایر تدارکات نظامی قابل تفکیک است. در مورد تدارکات	اقتدا مات روسیه در دهه ۱۹۸۰ در زمینه تولیدات تسلیحاتی روسیه و تلاش برای استفاده از صنایع نظامی در جهت افزایش تولیدات صنایع غیر نظامی زیاد موفق نبوده است. برخی از تحلیلگرا ن علت شکست	رو سیه از جمله کشورها یی است که سهم بسیار زیادی از بودجه تحقیقاتی عمومی خود را صرف تحقیق و توسعه در امور نظامی می نماید. بخش نظامی مهم ترین بخش در زمینه تحقیق و توسعه در روسیه است که	ارت ش روسیه انواع مختلفی از فعالیت- های ارائه خدمات مهندسی بیمه و بانک بازرگانی را انجام می دهد.	ارت ش روسیه انواع مختلفی از فعالیت- های عمرائی را انجام می- دهد.	در این زمینه اقدامات گسترده- ای را انجام می دهد.	رو سیه

عدد در بازه زمانی چهار ساله ۲۰۱۹-۲۰۲۳ به عدد ۱۱٪ رسید که نشان دهنده ۵۳٪ کاهش در صادرات نظامی این کشور است.	۲۶٫۵ درصد از این بازار را در دست داشته است. در این راستا قراردادهای جبران تجارت نظامی گوناگونی نیز دارد.	غیر نظامی نیز مجموعه-ای از مشکلات مانند فساد و تأخیر در تحویل باعث شده است که تعیین اثرات این مورد مشکل باشد. با این حال در روسیه حمایت از تحقیق و توسعه از طریق خریدهای نظامی سهم اندکی دارد و بیشتر حمایت‌ها از طریق حمایت از	برنامه‌های تبدیل در روسیه را تصمیم صنایع نظامی این کشور به تولید کالاهایی می‌دانند که هیچ تناسبی با تولیدات سابق آن-ها نداشت همچنین آنها به مسئله کارایی و هزینه تمام شده اصلاً توجه نکرده بودند. اندکی دارد و بیشتر حمایت‌ها از	سرریز آن به بخش غیر نظامی نیز می-رسد به عنوان مثال بخش نظامی در روسیه اثر مهمی بر گسترش فناوری اطلاعات و ارتباط و زیر ساخت-های آن داشته است همچنین در این زمینه می‌توان به بخش فضایی اشاره نمود که در زمینه سفرهای				
--	--	---	--	--	--	--	--	--

			سازمان - های تحقیقاتی، اعطای کمک هزینه پژوهشی و معافیت مالیاتی صورت می گیرد.		تجاری فضایی نیز فعالیت می کند.				
در انگلستان نیز حقوق بازنشستگی در غالب بودجه سنواتی و توسط دولت پرداخت می شود با این حال مجموعه ای از مؤسسات خیریه به سربازان و	ارتش انگلستان در زمینه صادرات اسلحه نیز فعالیت می کند از ارتش انگلستان در سال ۲۰۱۴ در رتبه ۵ جهان قرار داشته است. این کشور در سالهای ۲۰۱۰ الی	در این راستا قراردادهای جبران تجارت نظامی گوناگونی نیز دارد که برخی از این قراردادها مانند: انگلستان به دانمارک در بازه زمانی ۲۰۱۰-۲۰۰۵، انگلستان به ایتالیا در بازه	در خلال جنگ جهانی اول تهیه هواپیماها ی نظامی توسط ارتش فرصت مناسبی را برای رشد این ر انگلستان ایجاد کرد. از سوی دیگر انگلستان از جمله کشورها ی هستند	انگلستان مانند بسیاری از کشورها ی دیگر جهان در واکنش به پایان جنگ سرد برنامه اصلاحات در ارتش خود را اعلام نمود این برنامه که عنوان	صنایع نظامی انگلستان با بخش خصوصی همکاری دارند که این امر بی شک در ارتقای نوآوری در این کشور مهم است. در سال ۲۰۱۳ بودجه تحقیق و	برخی از فعالیت های خدمات مهندسی و تجاری که ارتش انگلستان مجاز به شرکت در آن است اعم از: ابتکار تأمین مالی خصوصی و در جهت افزایش کارآمدی،	شواهدی مبنی بر فعالیت عمرانی ارتش انگلستان یافت نشد.	در این زمینه اقدامات گسترده ای را انجام می دهد.	انگلستان

بازنشس	در ۲۰۱۴	زمانی	که در	«گزینه-	توسعه	مجموعه-			
تگان	مجموع	۲۰۰۸-	زمینه	هایی	در بخش	ای از			
مجموعه	۶۲۲۸	۲۰۰۴ و ...	تدارک	برای	نظامی	همکاری-			
ای از	میلیون		نظامی	تغییر» بر	حدود	های			
خدمات	دلار		شیوه	آن نهاده	۴۰	صنعتی و			
را ارائه	اسلحه		خاص	شد	درصد	تجاری			
می-	صادر		خود را	تلاشی در	مخارج	میان			
نمایند	نموده		دنبال می-	جهت	تحقیق و	وزارت			
اما در	است که		نمایند در	کاهش	توسعه	دفاع،			
مجموع	روندی		واقع آن‌ها	بودجه	دولت	صنایع			
باید	رو به		برنامه	نظامی	انگلیس	نظامی و			
گفت در	رشد را		تدارک	بدون	است.	بنگاه‌های			
حال	نسبت به		مشترک	کاهش		کوچک و			
حاضر	دوره		را دنبال	توانایی-		متوسط			
سیستم	۲۰۰۵ الی		می‌نمایند	های		که نقش			
بازنشس	۲۰۰۹		که صرفاً	نظامی		مهمی در			
تگی	نشان می-		یک	بود.		ایجاد			
ارتش	دهد و		برنامه			ارزش			
جزئی از	باعث		خرید			افزوده و			
یک	ارتقای		نیست و			رشد			
سیستم	رتبه این		در زمینه			اقتصادی			
عمومی	کشور از		تولید نیز			انگلستان			
است.	۵ به ۶		مشارکت			ایفاء کرده			
	شده		می‌نمایند			است.			
	است.		که به						
			توسعه						
			صنعت						
			نظامی						
			آن‌ها و به						
			تبع آن						
			سایر						
			صنایع نیز						

			کمک می کند.						
در فرانسه نیز حقوق بازنشستگی نیروهای مسلح از طریق بودجه عمومی سالانه پرداخت می شود.	در سال ۲۰۱۴ فرانسه با صادرات ۱۹۷۸ میلیون دلار اسلحه در رتبه پنجم جهان قرار داشته است. این کشور در بازه زمانی چهار ساله ۲۰۱۴-۲۰۱۸ مالک ۲/۲۷٪ کل صادرات نظامی جهان بود. این عدد در بازه زمانی	فرانسه یکی از کشورهای بزرگ صادر کننده اسلحه است در این راستا قراردادهای جبران تجارتی نظامی گوناگونی نیز دارد. البته فرانسه نیز از قرارداد جبران خدمات در قبال واردات سلاح استفاده می کند.	در فرانسه بخش تجاری هزینه کمتری برای تحقیق و توسعه انجام می دهد و سهم دولت بیشتر است و دولت این کار را از طریق قراردادهای نظامی و عمومی انجام می دهد. بخش عمده ای از هزینه های نظامی در فرانسه صرف	فرانسه از جمله کشورهای بی است که در زمینه تبدیل فعالیت می کند در سال ۱۹۹۱ وزارت دفاع فرانسه طرحی را برای تبدیل صنایع نظامی آغاز کرد واحدها و نهادهای گوناگونی برای این مسئله طراحی شد یا در این طرح همکاری	فرانسه پس از دومین کشور عضو سازمان همکاری های اقتصادی و توسعه بود که سهم زیادی از بودجه تحقیقاتی خود را صرف تحقیق در امور نظامی می نمود. در واقع سهم بخش نظامی از بودجه تحقیقاتی قریب به ۳۰	شواه دی در مورد فعالیت عمرانی و یا ارائه خدمات توسط ارتش فرانسه یافت نشد. حتی در صورت فعالیت عمرانی و ارائه خدمات این فعالیتها در مقایسه با فعالیت این کشور در زمینه ارتقای نوآوری و توسعه صنعتی زیاد نیست.	شواه دی در مورد فعالیت عمرانی و یا ارائه خدمات توسط ارتش فرانسه یافت نشد. حتی در صورت فعالیت عمرانی و ارائه خدمات این فعالیتها در مقایسه با فعالیت این کشور در زمینه ارتقای نوآوری و توسعه صنعتی زیاد نیست.	در این زمینه اقدامات گسترده ای را انجام می دهد.	فرانسه

چهار ساله ۲۰۱۹-۲۰۲۳ به عدد ۱۱٪ رسید که نشان دهنده ۴۷٪ رشد در صادرات نظامی این کشور است. صنایع نظامی فرانسه صادرات محور هستند و درآمد آن‌ها از صادرات بیش از فروش داخلی است.	تدارکات نظامی و حمایت از صنایع می‌شود. فرانسه از جمله کشورها می‌هستند که در زمینه تدارک نظامی شیوه خاص خود را دنبال می‌نمایند در واقع آن‌ها برنامه تدارک مشترک را دنبال می‌نمایند که صرفاً یک برنامه خرید نیست و در زمینه تولید نیز مشارکت می‌نمایند.	کرد به عنوان مثال «دار» یکی از آن‌ها بود که در وزارت دفاع تأسیس شد. که در زمینه تدارک نظامی شیوه خاص خود را دنبال می‌نمایند در واقع آن‌ها برنامه تدارک مشترک را دنبال می‌نمایند که صرفاً یک برنامه خرید نیست و در زمینه تولید نیز مشارکت می‌نمایند.	درصد از کل بودجه تحقیقاتی دولت بود. فرانسه معتقد به کاربرد دانش به دست آمده در صنایع نظامی در صنایع غیر نظامی است و در این زمینه اقدامات گوناگونی را نیز انجام داده است.				
---	---	---	--	--	--	--	--

بد با زیاندهی مواجه است اما به هر حال گزارشی مبنی بر مشکلات در پرداخت حقوق بازنشست تگی نیروهای نظامی در پاکستان مشاهده نشده است.	پاکستان وجود دارد و تلاش- هایی را در جهت صادرات محصول ات نظامی این کشور انجام می‌دهد	کشور استفاده کند. هر چند آمار دقیقی در این میان وجود ندارد اما نام این کشور در میان دریافت کنندگان جبران تجارت نظامی به چشم می‌خورد.		صنایع دفاعی این کشور به دست نیامده و با توجه به حجم زیاد واردات نظامی این کشور حتی در صورتی که تبدیل در صنایع روی داده باشد حجم آن زیاد نیست.	جنگ افزارها و مرکز تحقیق و توسعه دریایی اشاره کرد. در زمینه اثرات نوآوری نظامی بر صنایع به ایجاد نیروگاه- های هسته‌ای برای مصارف غیر نظامی اشاره نمود. اما از سایر اثرات اطلاعی در دست نیست.					ترک یه
ب خش مهمی از	ارت ش ترکیه بخشی از محصول	در این زمینه اقدامات گسترده‌ای	ارت ش ترکیه تا کنون در این	در بخشی از کارخانجات نظامی	ار تش ترکیه در زمینه	در این زمینه اقدامات	در این زمینه اقدامات			

نشریه پژوهش های کاربردی اقتصاد امنیت ملی

فعالیت های اقتصادی ارتش ترکیه در قالب مؤسسه اوپاک انجام می شود که بخش از منابع مالی آن از بیمه بازنشستگی نیروهای مسلح تهیه می شود.	ات صنایع نظامی خود را صادر می کند ارزش صادرات نظامی ترکیه در سال ۲۰۱۴ برابر با ۲۷۴ میلیون دلار بوده است و ارزش صادرات این کشور در خلال سال های ۲۰۱۴ - ۲۰۱۰ در مجموع ۷۲۱ میلیون دلار برآورد می شود.	را انجام می دهد.	زمینه عملکرد قابل توجهی نداشته است.	کشور ترکیه انواع وسایل نقلیه از کامیون تا وسایل شخصی ساخته می شود. اطلاعات دقیقی از میزان این فعالیت ها در دسترس نیست اما به هر حال ارتش ترکیه این فعالیت را نیز انجام می دهد.	نوآوری در صنایع دیگر مانند صنعت خودرو نیز موفقیت هایی داشته است.	گسترده - ای را انجام می دهد.	گسترده - ای را انجام می دهد.	در این زمینه اقدامات گسترده ای را انجام می دهد.	
فعلیت اقتصادی	-	آرژا نتین از جمله	ارتش ارژانتین	برخی از شواهد در	ارتش این کشور در	ارتش ارژانتین	ارتش ارژانتین		آرژا نتین

ارتش در قالب صندوق های بازنئیس تگی رواج بسیار فراوانی دارد در آرژانتین چنین فعالیتی انجام نمی-شود.	کشورهای ی است که در زمینه جبران تجارت نظامی اقداماتی را انجام داده است. از جمله این قراردادها می توان به قراردادی اشاره کرد که این کشور با شرکت لاکهید مارتین برای ساخت هواپیما در سال ۱۹۹۳ منعقد نمود. در نهایت نیز شرکت لاکهید مارتین بخشی از	در راستای سیاست جایگزینی واردات از خریدهای نظامی به منظور تقویت صنایع آن کشور استفاده نمود. صنایع آن کشور استفاده نمود. این کشور با شرکت لاکهید مارتین برای ساخت هواپیما در سال ۱۹۹۳ منعقد نمود. در نهایت نیز شرکت لاکهید مارتین بخشی از	مورد تبدیل در صنایع آرژانتین وجود دارد. در اوایل دهه ۱۹۹۰ دولت این کشور تصمیم گرفت برخی از کارخانه-های نظامی را به بخش خصوصی واگذار نماید با این شرط که در نتیجه تبدیل در کارخانهها ۸۰ درصد محصول ات غیر نظامی و ۲۰ درصد محصول ات	صنایع مختلفی از صنایع پتروشیم ی و نفت تا الکترونی ک و موشک سازی فعالیت-هایی داشته است. این اقدامات که تحت سیاست-های جایگزینی ی واردات صورت گرفته باعث تحول در صنایع آرژانتین شده است هر چند در برخی موارد	در زمینه-هایی مانند بازسازی کشتی ها خدمات مسافرتی و باری و وام های رهنی فعالیت-هایی داشته است.	در زمینه-هایی مانند لایروبی رودخانه ها فعالیت-هایی را داشته است.	در این زمینه اقدامات گسترده-ای را انجام می دهد.
--	---	--	---	---	--	--	---

		سهام شرکت فعال در این زمینه را خریداری نمود و از آن کارخانه ساخت برخی از قطعات یک سفارش هواپیما از آمریکا استفاده نمود.		نظامی تولید شود. از دیگر اقدامات در این زمینه استفاده از تجارب صنایع موشکی به ویژه برنامه کندور برای برنامه های فضایی بود.	سود زیادی حاصل نیامده است.				
در زمینه ایجاد صندوق های بازنشستگی فعالیت های داشته است که در	-	در زمینه جبران تجارت نظامی یا اقدام خاصی صورت نگرفته است یا با توجه به وضعیت کنونی	-	در زمینه تبدیل یا اقدام خاصی صورت نگرفته است یا با توجه به وضعیت کنونی صنایع این کشور	در زمینه ارتقای نوآوری اقدام خاصی صورت نگرفته است یا توجه به وضعیت کنونی	در زمینه ارائه خدمات (مهندسی، بیمه و بانک، بازرگانی) فعالیت های داشته است که در دوره های	در زمینه فعالیت های عمرانی، فعالیت های بازرگانی، فعالیت های	در این زمینه اقدامات گسترده ای را انجام می دهد.	برمه

دوره- های مختلف نتایج مختلفی از زبان تا سود را به همراه داشته است.	صنایع این کشور موفق نبوده است.	صنایع این کشور موفق نبوده است.	موفق نبوده است.	صنایع این کشور موفق نبوده است.	مختلف نتایج مختلفی از زبان تا سود را به همراه داشته است.	مختلفی از زبان تا سود را به همراه داشته است.		
ب بیشتر فعالیت ارتش اندونزی در زمینه صندوق های بازنشستگی و رفاهی بوده است.	-	ارتش اندونزی از جمله کشورهای است که واردات نظامی زیادی دارد و این واردات در خلال سال های اخیر افزایش نیز داشته است. در خلال سال های ۲۰۱۰ الی	-	-	--	بیش تر فعالیت ارتش اندونزی در زمینه ارائه خدمات (مهندسی، بیمه و بانک، بازرگانی) بوده است.	در این زمینه اقدامات گسترده- ای را انجام می دهد.	اندونزی

		<p>۲۰۱۴ با واردات بیش از دو میلیارد و ۷۰۰ میلیون دلار در رتبه ۱۵ جهان قرار گرفته است. با توجه به این حجم از واردات این کشور تلاش نموده است تا از جبران خدمات نظامی به منظور خود کفایی در صنایع نظامی و بهبود سایر صنایع استفاده کند. اندونزی</p>							
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

		برنامه بلند پروازانه ساخت هواپیما و گسترش صنایع نظامی را دنبال نموده است که با قابلیت‌های آن کشور تناسبی نداشت و بنابراین شکست خورده است.						
--	--	---	--	--	--	--	--	--

فعالیت اقتصادی واحدهای نظامی و انتظامی در ایران

۱- فعالیت های امدادی

واحدهای نظامی و انتظامی ایران در این زمینه اقدامات گسترده ای را انجام می دهد.

۲- فعالیت های عمرانی

به وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران اجازه داده می شود مشروط به حفظ توان رزمی و آمادگی دفاعی، پس از کسب موافقت مقام فرماندهی کل قوا توسط ستاد کل نیروهای مسلح نسبت به تأسیس شرکت های عمرانی و خدمات فنی و تخصصی اقدام نماید.

۳- ارائه خدمات (مهندسی بیمه، بانک و بازرگانی)

ارتش ایران در این زمینه نیز اقداماتی را انجام می‌دهد، در زمینه‌هایی مانند بازسازی کشتی‌ها خدمات مسافرتی و باری و پرداخت وام‌های رهنی فعالیت‌هایی داشته است.

۴- تبدیل

منظور از تبدیل در کشور ایران «استفاده کامل از ظرفیت مازاد تولید نظامی برای تولید غیر نظامی» بوده است و کشور ایران در این زمینه موفق بوده است.

۵- تدارکات نظامی به مثابه ابزار ارتقای نوآوری و فناوری

سهم تحقیق و توسعه از GDP در کشور ما ۸ دهم درصد است این در حالی است که مقام معظم رهبری بارها بر رسیدن به عدد ۳ و حتی ۴ درصد تاکید کرده‌اند. نکته دیگری که در خصوص وضعیت فعلی عدد ما در شدت تحقیق و توسعه باید مد نظر داشت، این است که نیمی از این سهم ۸ دهم درصدی هم مربوط به R&D نماها است. بنابراین، آنچه به عنوان مغز فعالیت‌های تحقیق و توسعه باقی می‌ماند، نهایتاً سه دهم درصد است؛ یعنی ۱۵ برابر کمتر از آن چیزی که باید باشد. از این رو، باید برای ارتقا این شاخص تلاش کنیم.

بسیاری از فعالیت‌های متنوع حوزه دفاعی به توسعه زیرساخت‌ها، ارتقای فناوری، همچنین گسترش عمران و آبادانی کشورهای مختلف، کمک شایانی کرده و می‌کنند؛ تاجایی که بر رشد و توسعه اقتصادی آن‌ها، به طور غیرمستقیم تاثیر گذارند و در این رهگذر، جمهوری اسلامی ایران نیز از این مقوله مستثنا نمی‌باشد.

مهم‌ترین چالش‌های صنعت دفاعی برای توسعه‌ی فناوری، از یکسو، محدودیت منابع و از سوی دیگر، تنوع فزاینده فناوری‌های مورد نیاز همراه با سرعت‌بالایی تغییر آنهاست. بسیاری از کشورهای توسعه یافته برای حل این مسئله بخشی از بار توسعه فناوری‌های پیشرفته را بر دوش بخش غیر دفاعی قرار داده‌اند؛ اما در کشور ما به دلیل ضعف در زیرساخت‌های توسعه فناوری در سطح ملی، جریان بالعکس است. یعنی باوجود محدودیت منابع، بخش دفاع علاوه بر بار خود، مجبور است بار کشور را نیز در توسعه فناوری‌های پیشرفته بر دوش بکشد. لذا می‌توان پیشینی کرد که در

آینده، با افزایش محدودیت منابع، جریان توسعه فناوری در صنعت دفاعی با چالش مواجه شود. جهتگیری راهبردی صنعت دفاعی برای گذار به اقتصاد مقاومتی برای مواجهه با این چالش، حرکت صنعت دفاعی به سمت اقتصاد مقاومتی به ترتیب با محوریت مؤلفه‌های دانش‌محوری، مردم‌محوری، اتکا به ظرفیت‌های داخلی و مدیریت جهادی است. در این مسیر، حداقل کردن تصدیها و توسعه شبکه همکاران دفاعی در بخش ملی، ارتقای ظرفیت کارفرمایی دانش‌بنیان در صنعت دفاعی و در یک کلام، اتخاذ رویکرد هسته - شبکه مبتنی بر نوآوری باز، جهتگیری راهبردی صنعت دفاعی را در گذار به اقتصاد مقاومتی مشخص می‌کند.

۶- جبران تجارت نظامی

جایگاه جمهوری اسلامی ایران در جغرافیای صادرات تسلیحات در طبقه بندی قدرت‌های نظامی در سال ۲۰۲۰ جمهوری اسلامی ایران در رتبه ۱۴ جهانی و دوم غرب آسیا قرار دارد. بر پایه گزارش "موسسه بین‌المللی مطالعات صلح استکهلم" موسوم به "سپیری"، ایران بین سال‌های ۲۰۱۰ و ۲۰۱۴ دستکم ۲۰۰ میلیون دلار سلاح و تجهیزات صادر کرد. فروش کمتر از ۵۰ میلیون دلاری سالانه سلاح توسط جمهوری اسلامی ایران جایگاه ناچیزی در بازار فروش تسلیحات منطقه به این بازیگر منطقه‌ای بخشیده است. هر چند که بخش قابل توجهی از صادرات تسلیحات ایران، غیرعلنی بوده و در آمارهای جهانی نیز قید نمی‌شوند.

۷- صادرات اسلحه

پایان برخی محدودیت‌های صادراتی ایران در عرصه نظامی - دفاعی از یک سو و صرفه اقتصادی در کنار کیفیت بالای تسلیحاتی سبب جذب مشتریان قابل توجه برای محصولات نظامی ایران شده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد در یکی دو سال اخیر سبد صادراتی محصولات تسلیحاتی ایران تنوع کم نظیری را تجربه کرده است و کشورهای زیادی از قاره‌های آسیا، آفریقا، اروپا و آمریکا در صف مشتریان تسلیحات ایرانی قرار گرفته‌اند؛ تا جایی که گفته می‌شود طی سال‌های اخیر ایران با بیش از ۴۰ کشور دنیا همکاری‌های تسلیحاتی داشته است؛ مناسباتی که بخش مهمی از آن در عرصه پهپادی بوده است. از سوی دیگر برخی

منابع غربی معتقدند روسیه، اتیوپی، تاجیکستان، بولیوی، ونزوئلا، عراق و... از جمله کشورهای هستند که همکاری‌های دفاعی - نظامی قابل توجهی با ایران دارند و از جمله مقصدهای صادراتی تسلیحات ایرانی به شمار می‌روند. طبق برآورد مؤسسه تحقیقات صلح بین‌المللی استکهلم (SIPRI صادرات نظامی ایران بازه زمانی چهار ساله ۲۰۱۹-۲۰۲۳ نسبت به بازه زمانی ۲۰۱۴-۲۰۱۸ بالغ بر ۲۷۶٪ رشد داشته است. روسیه (۷۵٪) به عنوان دومین ارتش قدرتمند جهان و ونزوئلا (۱۶٪) مقاصد اصلی صادرات تسلیحات ایران عنوان شده است. موازی با این برآورد، واردات تسلیحات ایران از سال ۱۹۹۳ میلادی (۱۳۷۱ شمسی) در سطح بسیار پایینی بوده است. به نحوی که واردات کلان ایران طی سال‌های ۲۰۱۸-۲۰۲۲ بر اساس برآورد مؤسسه سپیری نزدیک به صفر بوده است. این موضوع نشان می‌دهد صنعت نظامی در مجموع برای ایران ارز آور بوده است.

۸- ایجاد صندوق‌های بازنشستگی

در ایران صندوق‌های بازنشستگی متعددی به عنوان بیمه‌گر اجتماعی در ارتباط با بازنشستگی فعال هستند و شاغلان را تحت پوشش قرار داده‌اند. از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به سازمان تأمین اجتماعی، صندوق بازنشستگی کشوری و سازمان بازنشستگی نیروهای مسلح اشاره کرد. سازمان تأمین اجتماعی نیروهای مسلح در اجرای ماده ۱۴ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۳۷۹) از ادغام سازمان بیمه و بازنشستگی ارتش جمهوری اسلامی ایران و سازمان بیمه و بازنشستگی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و بیمه و بازنشستگی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران و سازمان خدمات درمانی نیروهای مسلح ایجاد گردیده است و حوزه بازنشستگی نیروهای مسلح در حوزه فعالیت صندوق بازنشستگی نیروهای مسلح و سازمان بازنشستگی نیروهای مسلح (سابا) قرار دارد. در این میان صندوق بازنشستگی نیروهای مسلح مأموریت دارد در راستای تحقق اهداف بیمه‌ای مقرر در قوانین و مقررات بازنشستگی لشگری از جمله پرداخت حقوق بازنشستگی، از کارافتادگی، حقوق وظیفه و مستمری و سایر تکالیف مقرر و ارائه حمایت‌های قانونی از طریق شرکت سرمایه‌گذاری ساتا در تمامی حوزه‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری فعالیت کند. صندوق بازنشستگی نیروهای مسلح همانند کلیه

صندوق‌های بازنشستگی دولتی در ایران با شیوه مزایای معین کار می‌کند و سازوکار آن مبتنی بر نظام PAYG است. مطابق با نظام PAYG هرچه تعداد افراد شاغل تحت پوشش صندوق (کسور پردازان) کمتر شود و یا جامعه به سمت سالمندتر شدن پیش برود منابع درآمدی صندوق‌ها محدودتر، مصارف آن‌ها بزرگتر و درنهایت با کسری‌های مالی شدیدتری مواجه خواهند شد. در چنین شرایطی اگر منابع صندوق دچار کسری باشد دولت باید این کسری را تأمین کند.

همان طور که مشاهده شد ارتش‌های کشورهای مختلف طیف گسترده‌ای از فعالیت‌ها را انجام می‌دهند اما برای مقایسه آن‌ها توجه به چند نکته ضروری است. نخست آنکه ممکن است ارتشی مجموعه‌ای از فعالیت‌ها را انجام دهد اما اطلاعاتی در مورد آن منتشر نشده باشد. نکته دیگر آن است که گاه فعالیت‌ها همگی تحت یک عنوان انجام نمی‌شود مثلاً ممکن است هدف از اجرای یک طرح نظامی کمک به ارتقای نوآوری در یک کشور باشد ولی به دلیل مقررات سازمان تجارت جهانی در بخش نظامی انجام شود و نام دیگری بر آن گذاشته شود و شناسایی آن مشکل باشد با توجه به این دو مسئله در ادامه فعالیت ارتش‌های جهان را در قالب جدولی بررسی می‌نماییم.

جدول شماره (۶) گستره فعالیت اقتصادی واحدهای نظامی و انتظامی در جهان

ایجاد صندوق‌های بازنشستگی	صادرات اسلحه	جبران تجارت نظامی	تبدیل	تدارکات نظامی به مثابه ارتقای نیروی مسلح	ارتقای نوآوری	ارائه خدمات (مهندسی بیمه و بانک بازرگانی)	فعالیت‌های عمرانی در زمان صلح	فعالیت‌های امدادی	فعالیت کشور
۱	۴	۲	۲	۴	۲	۴	۴	۳	آمریکا
۱	۴	۲	۲	۴	۲	۴	۴	۳	چین
۱	۴	۴	۲	۲	۳	۴	۴	۳	روسیه
۱	۴	۴	۴	۴	۳	۴	۱	۳	انگلستان

۱	۳	۳	۳	۳	۳	۱	۱	۳	فرانسه
۳	۱	۱	۲	۱	۲	۲	۲	۳	پاکستان
۳	۳	۳	۲	۱	۳	۳	۳	۳	ترکیه
۱	۱	۳	۳	۱	۳	۳	۳	۳	آرژانتین
۳	۱	۱	۱	۱	۲	۳	۳	۳	برمه
۳	۱	۲	۱	۱	۲	۳	۳	۳	اندونزی
۲	۳	۱	۱	۲	۲	۲	۳	۳	ایران

در جدول فوق، عدد ۱ به معنای عدم وجود یا احتمالاً عدم شناسایی فعالیت عدد ۲ اجرای ناقص یا محدود و عدد ۳ به معنای اجرای موفقیت آمیز فعالیت است. همان طور که در جدول فوق نمایان است بسیاری از ارتش های دنیا طیف گسترده ای از فعالیت ها را انجام می دهند با این حال در این میان توجه به چند نکته ضروری است.

نخست آنکه دلیل شباهت زیاد اقدامات اقتصادی ارتش های دنیا این است که ارتش ها از الگوهای موفق یکدیگر سر مشق می گیرند. دوم آنکه کیفیت انجام این امور در هر کشوری متفاوت است. نکته سوم آن است که حتی در مقاطع زمانی متفاوت نیز ممکن است این فعالیت ها به شیوه متفاوتی انجام می شود و دارای اثرات متفاوتی نیز هست. نکته چهارم آن است که اهمیت و اثرات این فعالیت های گوناگون اقتصادی یکسان نیست فعالیت هایی مانند کمک به ارتقای نوآوری در دنیای کنونی که رقابت شدیدی میان کشورها در این زمینه وجود دارد بسیار با اهمیت هستند. در نهایت مسئله بسیار مهم تر در این میان توجه به چرایی تفاوت عملکرد اقتصادی ارتش های مختلف است. فعالیت عمرانی ارتش آمریکا و پاکستان دارای تفاوت های شگرفی است، دلیل این تفاوت را باید در ساختار نهادی کشورها و ارتش ها جست و جو کرد.

بنابراین، بر خلاف تفکر غالب عدم مداخله نظامیان در امور اقتصادی کشورها، بررسی فعالیت‌های غیرنظامی (اقتصادی و غیراقتصادی) در ارتش ۱۰ کشور شامل آمریکا، چین، روسیه، انگلستان، فرانسه، آرژانتین، پاکستان، ترکیه، اندونزی و برمه نشان می‌دهد که ارتش عمده کشورها به ویژه کشورهای توسعه یافته فعالیت‌های گوناگون اقتصادی را انجام می‌دهند و بعضاً ارتش کشورها نظیر آرژانتین، اندونزی و برمه به فعالیت اقتصادی بسیار زیادی می‌پردازند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

صنایع دفاعی ایران، یکی از بخش‌های مولد و پیشرو در عرصه علم و فناوری است که به طراحی و تولید محصولات و فناوری‌های دفاعی و غیردفاعی اشتغال دارد. به زعم صاحب نظران، این دست از صنایع با توجه به مأموریت خود که پشتیبانی از نیروهای مسلح است توانایی شگرفی را نشان داده‌اند؛ اما با توجه به وجود محدودیت در فعالیت‌های اقتصادی، در انجام این نوع از فعالیت‌ها با تنگناهایی مواجه هستند که مانع اقدام چابک این صنایع در بخش غیردفاعی می‌گردد. هدف اصلی این پژوهش مطالعه تطبیقی فعالیت‌های نظامی و انتظامی در ایران و کشورهای منتخب جهان بود که پیشنهادی برای گسترش فعالیت‌های اقتصادی صنایع دفاعی ج.ا.ایران ارائه کند به همین جهت، در ۱-۳ تجارب فعالیت‌های اقتصادی و غیر اقتصادی نیروهای مسلح در داخل و خارج از کشور و تجارب فعالیت‌های اقتصادی نیروهای نظامی سایر کشورها پرداخته شد. بررسی شرایط اقتصادی کشورها نشان می‌دهد که، بر خلاف تفکر غالب عدم مداخله نظامیان در امور اقتصادی کشورها، بررسی فعالیت‌های غیرنظامی (اقتصادی و غیراقتصادی) در ارتش ۱۰ کشور شامل آمریکا، چین، روسیه، انگلستان، فرانسه، آرژانتین، پاکستان، ترکیه، اندونزی و برمه نشان می‌دهد که ارتش عمده کشورها به ویژه کشورهای توسعه یافته فعالیت‌های گوناگون اقتصادی را انجام می‌دهند و بعضاً ارتش کشورها نظیر آرژانتین، اندونزی و برمه به فعالیت اقتصادی بسیار زیادی می‌پردازند.

در پی بررسی فعالیت‌های اقتصادی و غیر اقتصادی نیروهای مسلح، شباهت زیاد اقدامات اقتصادی و غیر اقتصادی ارتش‌های دنیا این است که ارتش‌ها از الگوهای موفق یکدیگر سر مشق می‌گیرند. از طرفی

کیفیت انجام این امور در هر کشوری متفاوت است و حتی در مقاطع زمانی متفاوت نیز این فعالیت‌ها به شیوه متفاوتی انجام می‌شود و دارای اثرات متفاوتی نیز است. همچنین اهمیت و اثرات این فعالیت‌های گوناگون اقتصادی یکسان نیست فعالیت‌هایی مانند کمک به ارتقای نوآوری در دنیای کنونی که رقابت شدیدی میان کشورها در این زمینه وجود دارد بسیار با اهمیت هستند.

در پایان براساس یافته‌های پژوهش پیشنهاداتی برای صنعت دفاعی ایران به صورت زیر ارائه می‌گردد.

□ صنایع دفاعی برای حضور فعال در بخش غیردفاعی و اقدام به فعالیت‌های اقتصادی نیازمند ایجاد تشکیلات، ساختارهای مرتبط رسمی و تخصصی، نظامات اجرایی و همچنین تامین نیروی انسانی کافی و با کیفیت لازم برای حضور در این عرصه می‌باشد.

□ صنایع دفاعی برای حضور فعال در بخش غیردفاعی و اقدام به فعالیت‌های اقتصادی نیازمند ایجاد شفافیت لازم برای نوع و میزان حضور در این عرصه است. این شفافیت می‌تواند از طریق تنظیم و ابلاغ خط مشی‌ها و برنامه‌های عملیاتی و تعیین خطوط مجاز و قرمز برای فعالیت به واحد‌های زیرمجموعه و ارتباطات بین اجزاء ایجاد گردد.

□ پیرو پیشنهاد دوم، صنایع دفاعی برای حضور فعال در بخش فعالیت‌های اقتصادی نیازمند ایجاد هدفگذاری، طرح و برنامه و نقشه راه برای میزان و نوع فعالیت در بخش غیردفاعی است.

□ صنایع دفاعی برای حضور فعال در بخش غیردفاعی و اقدام به فعالیت‌های اقتصادی نیازمند بهره‌برداری از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی لازم برای حضور در عرصه تجاری می‌باشد. مسلماً سه مورد پیشنهاد قبلی می‌تواند در هدایت این موضوع نیز کمک کننده باشد.

□ صنایع دفاعی برای حضور فعال در بخش غیردفاعی و اقدام به فعالیت‌های اقتصادی نیازمند تمرکز بر بازار غیردفاعی از طریق فعالیت‌هایی در ارتباط با صنایع غیردفاعی برای شناسایی نوع همکاری‌ها و هم‌افزایی از طریق آن می‌باشد.

فهرست منابع

تفضلی، فریدون (۱۳۸۷)، تاریخ عقاید اقتصادی از افلاطون تا دوره معاصر تهران: نشر نی
دری نوگورانی، حسین؛ نظری، محمود؛ شیخانی، سعید؛ فلیحی، نعمت و باز محمدی، حسین (۱۳۷۹)،
اقتصاد صنایع دفاعی تهران انتشارات دانشگاه امام حسین.
خوبرو، محمد تقی؛ رحمتی، محمدحسین؛ الوانی، سید مهدی و جندقی، غلامرضا (۱۳۹۸)، طراحی مدل
تدوین خط مشی دومنظوره سازی صنعت دفاعی، رساله دکتری، دانشگاه تهران.

Akca, (2016), The Conglomerate of the Turkish Military and the Dynamics of Turkish Capitalism, in: *Businessmen in Arms How the Military and Other Armed Groups Profit in the MENA Region*.

Anderton, C.H. (2003), Economic theorizing of conflict: historical contributions, future possibilities. *Defense and Peace Economics*, Vol 14, No3, PP 209-222.

Brauer, Jurgan (2017), Of the Expenche of Defence: What Has Changed Since Adam Smith?, *Peace Economics, Peace Science, and Public Policy*, Vol 23, No2, pp 1-14.

Brzoska, Michael (2007), Success and Failure in Defense Conversion in the Long Decade of Disarmament', in *Handbook of Defense Economics*, vol. 2, ed. Todd Sandler and Keith Hartley.

Brauer, Jurgan, Dunne, John Paul, (2011), Arms Trade Offsets: What Do We know?, in *The Handbook On The Political Economy of War*, edited by Christopher J. Coyne, Rachel L. Mathers, Edward Elgar.

Brauer, Jurgan (2017), Of the Expenche of Defence: What Has Changed Since Adam Smith?, *Peace Economics, Peace Science, and Public Policy*, Vol 23, No2, pp 1-14.

Coulomb, Fanny (2011), *Economic Theories of Peace and War*, Routledge.

Coyne, Christopher J. & Mathers, Rachel L. (Editor), (2011) *The Handbook on the Political Economy of War*, Edward Elgar.

Coyne, Christopher J. (2020), *Defense, Peace, and War Economics*, Cambridge University Press.

Coyne, Christopher J. and Pellillo, Adam (2013), The Political Economy of War and Peace," in Michael Reksulak, Laura Razzolini, and William F. Shughart II, eds., *The Elgar Companion to Public Choice*, 2nd Edition (Edward Elgar Publishing), 2013, pp. 469-493.

Compton, Ryan A. & Paterson, Bryan (2016), Military Spending and Growth: The Role of Institutions, *Defence and Peace Economics*, Vol 27, No3, PP. 301-322.

Dunne, Paul & Coulomb, Fanny (2008), Peace, War and International Security Economic Theories, in: *WAR, PEACE AND SECURITY: Contributions to Conflict Management*,

- Peace Economics and Development, volume 6, Edited by Jacques Fontanel and Manas Chatterji, Emerald Group Publishing Limited.
- European Defence Agency (2013), EU-US Defence Data 2011.
- Fleming, Kenneth M. (2008), A Phenomenological Case Study of Organizational Change in the Headquarters of THE U.S. U.S. Army Corps of Engineers.
- Kamarck, Kristy N. (2016), Military Retirement: Background and Recent Developments, Congressional Research Service.
- Maclachlan, Fiona C. (1999), The Ricardo-Malthus Debate on Underconsumption: A Case Study in Economic Conversation, History of Political Economy - Volume 31, Number 3, pp. 563-574.
- MCGUIRE, MARTIN C. (1995), Defense Economics and International Security, in The Handbook On The Political Economy of War, edited by Christopher J. Coyne, Rachel L. Mathers, Edward Elgar.
- OECD (2019), National Accounts at a Glance 2018, OECD.
- Pyka, Andreas & Hanusch, Horst (2006), Applied Evolutionary Economics and the Knowledge-based Economy, Edward Elgar.
- Robbins, L. (1939), The Economic Causes of War. Jonathan Cape Ltd., London.
- Rockoff, Hugh (2012), America's economic way of war: war and the US economy from the Spanish-American War to the Persian Gulf War, Cambridge University Press.
- Sandler, Todd & Hartley, Keith (Editor), (2007), Handbook of Defense Economics, Vol. 2, Defense in a Globalized World, Elsevier.
- Siddiqi, Ayesha (2001), Pakistan's Arms Procurement and Military Buildup 1979-99: In Search of a Policy, Palgrave.
- Siddiqi, Ayesha (2003), Power, Perks, Prestige and Privileges: The Military's Economic Activities in Pakistan, in: The Military as an Economic Actor Soldiers in Business, edited by, Jorn Brommelhorster, Wolf-Christian Paes, Palgrave Macmillan.
- Siddiqi, Ayesha (2007), Military Inc. Inside Pakistan's Military Economy, Oxford University Press.
- Stockholm International Peace Research. (2015 a). SIPRI Yearbook 2015, Oxford University Press.
- Stockholm International Peace Research. (2019). Trends in World Military Expenditure.
- Trybus, Martin (2014), Buying defence and security in Europe: the EU Defence and Security Procurement Directive in context, Cambridge University Press.
- Ungaro, Alessandro R. (2013), Trends in the Deffence offsets Market, Istituto Affari Internazionali (IAI)-Rome.
- U.S. Army Corps of Engineers (2016), United States Army Corps of Engineer- Civil Works.
- Zulfiqar, Shahid, Marshall (retired). (2000), Interview by the author with the managing director of the Shaheen Foundation, Islamabad, 12 May.

